

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Bakalářská práce

Daniel Šťastný

Bořivoj II.: život knížete v pramenech českých a polských.

Bořivoj II: the life of the duke in Czech and Polish sources.

Praha 2024

Vedoucí práce: PhDr. Jakub Izdný, Ph.D.

Klíčová slova: Bořivoj II., Přemyslovci, české knížectví, česká knížata, raný středověk.

Key words: Bořivoj II., Přemyslid dynasty, Duchy of Bohemia, dukes of bohemia, early medieval period.

Abstrakt: Práce se zabývá životem a kariérou přemyslovského knížete Bořivoje II., který vládnul českému knížectví mezi lety 1100 až 1107 a poté znovu mezi lety 1117 až 1120. Dále také jeho vyobrazením v pramenech jak českých, tak i polských či německých, a následnou komparací těchto pramenů. Rovněž se práce věnuje problematice neúspěšného přemyslovského panovníka, mezi něž bývá Bořivoj II. počítán. Práce se také zabývá vztahy mezi Bořivojem a jeho bratry a snaží se interpretovat rozhodnutí a činy, které Bořivoj a další důležité osobnosti během jeho života a vlády podnikli.

Abstract: This thesis deals with the life and career of Prince Bořivoj II of Přemyslid dynasty, who ruled the Czech principality between 1100 and 1107 and then again between 1117 and 1120. Also, his depiction in Czech, Polish and German sources, and the subsequent comparison of these sources. Thesis also deals with the issue of the unsuccessful Přemyslid monarchs, among whom is Bořivoj II. counted. The thesis also deals with the relations between Bořivoj and his brothers and tries to interpret the decisions and actions taken by Bořivoj and other important personalities during his life and reign.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 10. 8. 2024

Poděkování

Rád bych poděkoval především PhDr. Jakubu Izdnému, Ph.D. za jeho pomoc, ochotu a především trpělivost. Dále bych chtěl poděkovat všem vyučujícím na filozofické fakultě a všem kolegům, kteří mi mnohokrát pomohli a poradili. Nakonec bych chtěl poděkovat své přítelkyni, mé rodině a mým přátelům za veškerou podporu a pomoc, které se mi dostalo během psaní této práce.

Obsah

I. Úvod.....	6
II. Prameny.....	8
Kosmas.....	8
Gallus Anonymus.....	9
Pegavské anály.....	10
Další prameny.....	11
III. Život Bořivoje II.	12
Vývod z předků a situace v knížectví v době narození.....	12
Narození a mládí.....	12
Bořivoj II. jako kníže.....	19
Svatoplukova vláda.....	24
Vladislavova vláda.....	30
Poslední vláda Bořivoje a smrt.....	31
Rodina.....	34
IV. Obraz Bořivoje v kronikách.....	35
Obraz v kronice Kosmy.....	36
Obraz v kronice Galla Anonyma.....	37
Obraz v Pegavských análech.....	37
Obraz Bořivoje.....	38
V. Problematika krize a bojů mezi bratry.....	39
VI. Problematika neúspěšných Přemyslovců v Kosmově kronice.....	40
VII. Závěr.....	43
Přehled použité Literatury.....	46

I. Úvod

Bořivoj II. byl synem prvního českého krále Vratislava I. a Svatavy Polské a bratrem dalších tří přemyslovských knížat. Období jeho vlády bylo dobou nestability v českém knížectví, kterážto byla započata rozhodnutím Břetislava II., Bořivojova bratra, porušit seniorát a zvolit Bořivoje za svého nástupce. Tím začíná téměř čtvrt století, kdy české knížectví trpělo konflikty mezi přemyslovskými bratry a bratranci, kteří se snažili zajistit si své vlastní místo na knížecím stolci. Zároveň začíná období, kdy na rozdíl od vlády Vratislava I. nemá knížectví tak silnou pozici ve střední Evropě, a naopak se množí zásahy do vnitřních záležitostí Čech ze strany říšských císařů a králů a polských vládců. Je to doba nejlépe zaznamenaná ve třetí knize díla kronikáře Kosmy, kterýžto ji přímo prožíval, svou kroniku sepsoval během tohoto dění a byl tedy přímým svědkem dotčených událostí. Zároveň je už sepsána i polská kronika Galla Anonyma a podobně jako u Kosmy jsou informace v ní obsažené z první ruky. Avšak právě i vznik kroniky v době, o níž referuje, může u těchto kronikářů vyvolat zajímavé otázky, co se týče autentičnosti vyprávění.

Bořivoj II. je často opomíjený panovník a kníže, který nezanechal do budoucna na první pohled příliš zásadní odkaz. Jeho život tudíž není příliš zpracovaný, nehledě na některé unikátní aspekty, které při bližším pohledu na tuto postavu vyvstávají. Bořivoj je i přes svůj problematický obraz a odkaz popisován spíše pozitivně jak v kronice české, tak právě i v kronice polské, což je pro přemyslovského knížete poměrně unikátní, obzvláště za vlády Boleslava III. Křivoústého. Jeho blízké vztahy s vícero vlivnými vládci z okolních zemí, jeho zcestovalost po střední Evropě a také samotný fakt, že Kosmas a Bořivoj žili ve stejnou dobu a Kosmas tedy psal živě o jeho osudech jsou dostatečným důvodem se Bořivojovi II. věnovat. Jeho tvrdohlavá honba za knížecím stolcem, a fakt, že se svých nároků nikdy nevzdal, ani po více než jednom neúspěchu, vyhnanství a dokonce uvěznění, jsou další důvody, proč je dle mého názoru Bořivoj II. osobností, která stojí za bližší pozornost.

Práce je členěna do dvou hlavních částí. První část se věnuje životu Bořivoje II. od jeho narození a snaží se přiblížit soudobou situaci v knížectví, přes jeho vzestupy na knížecí stolec a následná svržení, která doprovázely ozbrojené půtky s vlastními příbuznými, až do konečného exilu a smrti. V této části se rovněž pokouším o možné interpretace různých rozhodnutí a činů Bořivoje II., jeho bratrů a dalších aktérů, kteří se během této doby angažovali v politickém prostoru českého knížectví, i okolních států a zasahovali i do Bořivojovy politické kariéry. Tato část vychází z biografické metody a je poté doplněna o širší analýzu kontextu.

Unikátnost Bořivoje II. nezačíná, ani nekončí, jeho životem a vládou. Na příkladu Bořivoje lze prozkoumat některé z dílčích problematik nejenom jeho doby a jeho osoby, ale přemyslovského rodu

obecně a způsobu, jakým se o Přemyslovcích píše v kronikách, zejména v Kosmově kronice české. Lze zároveň prozkoumat, jak spolu mohou tato dílčí témata souviset a jak se mohou navzájem ovlivňovat.

Druhá část práce se věnuje analýze Bořivojova obrazu v pramenných zdrojích, konkrétně převážně v Kosmově kronice české, v kronice a činech polských knížat a vládců od Galla Anonyma a v pegavských análech. Následně se snaží o komparaci Bořivojova obrazu v těchto pramenech, a to v souvislosti s jeho odkazem jako panovníka. Dalším tématem je problematika Bořivojových vztahů s bratry a bratřenci a problematika krize v českém knížectví. V neposlední řadě se tato část věnuje problematice neúspěšných Přemyslovců a Bořivojově potencionálnímu obrazu jako slabého a neúspěšného vládce.

II. Prameny

Kosmas

Kosmova kronika česká (v latinském originálu *Chronica Boemorum*) je pro české dějepisceví jedním z nejdůležitějších pramenů, a co se týče raného středověku, možná vůbec nejdůležitějším.¹ Jedná se o jednu z evropských národních kronik, jako je pro Polsko *Kronika Galla Anonyma*,² nebo pro Dánsko *Gesta Danorum Saxona Grammatica*. Kosmova kronika, sepsána zřejmě mezi lety 1119 až 1125 a popisující období od počátku Čechů v biblických dobách až po smrt knížete Vladislava I. v roce 1125,³ je pramenem velice starým a nám naštěstí zachovalým hned v několika rukopisech, které ovšem nejsou blízké době vzniku.⁴ Její autor, Kosmas, děkan pražské svatovítské kapituly, byl, jak můžeme z kroniky vyčíst, člověkem vzdělaným, znal klasickou literaturu a starší historiografii. Je možné říct, že národní kroniky, jako je ta Kosmova, svým způsobem navazovaly na antickou tradici. Kosmova kronika je, po legendách, nejstarším rozsáhlým pramenem pro naše území a pokud nahlédneme na situaci jiných současných evropských národů, fakt, že máme k dispozici pramen jako je právě Kosmova kronika česká, je nanejvýš pozitivní.

Jedna z věcí, které ale stojí za upozornění, jsou chyby, které se v kronice vyskytují, a různé možné důvody, proč se takto chybné informace do kroniky dostaly. Nejdříve je nutné si uvědomit, že Kosmas neměl se sepsáním takového díla žádnou lehkou práci. Určité období mohl sice sepisovat dle vyprávění pamětníků, se kterými se mohl setkat, či mohl čerpat z jiných dobových materiálů. Pokud ale půjdeme dál do minulosti, musel Kosmas kvůli neexistenci dalších pramenů, čerpat i z jisté orální tradice, jejíž pravdivost nemohl v zásadě vůbec potvrdit. Kosmas ovšem mohl mít přístup k pramenům a informacím, které jsou nám již dávno ztraceny. Například pro dobu od vlády Bořivoje I. měl Kosmas k dispozici nejspíš nějaké nyní již ztracené analýzy či jinou „kroniku“,⁵ neboť některé informace nám mohou připadat, že jsou k jeho vyprávění svým způsobem připsané. V případě vyprávění o vyvraždění Slavníkovců na Libici roku 995,⁶ si přímo odporují s Kosmovým narativem. Je možné, že takovýchto dodatků je v kronice mnohem více než dokážeme rozeznat, a pokud si toho Kosmas všiml a zjistil, že jsou v rozporu s jeho dalšími informacemi, mohl si sám vybrat, kterou verzi do své kroniky zapíše a

¹ Edice používaná v této práci je: KOSMAS, BERTHOLZ, Bertold, *Die Chronik der Böhmen des Cosmas von Prag*. In: MGH *Scriptores rerum Germanicarum*. N. S. 2, Berlin, 1923. Nadále citováno jako KOSMAS.

² GALLUS ANONYMUS, *Chronicae Polonorum*. In: MGH SS IX. Edd. I. Sylachtowski, R. Koepke, Hannover 1851. Dále pouze GALLUS.

³ Ke Kosmově kronice rovněž zásadní: TŘEŠTÍK, Dušan. *Kosmova kronika. Studie k počátkům českého dějepisceví a politického myšlení*, Praha 1968 a také: WOLVERTON, Lisa. *Cosmas of Prague*. Catholic University of America Press, 2015.

⁴ Rukopisy Galla Anonyma jsou ovšem výrazně mladší.

⁵ TŘEŠTÍK, Dušan. *Počátky Přemyslovců: vstup Čechů do dějin (530-935)*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1997. s. 102

⁶ KOSMAS, s. 52-53

nám tedy zcela zkrátit některé informace, o kterých žádné další prameny nemáme. Může jít například o datace některých událostí, či příbuzenské vztahy. Kosmas nám rovněž předkládá i další, pro nás problematická, témata k zamyšlení. Například je zřejmé, že ačkoliv Kosmas skutečně věděl mnoho o dění v Čechách, to samé se nedá s jistotou říct i o Moravě.⁷ Vzhledem k zásadní roli moravských Přemyslovců pro začátek 12. století, může tato skutečnost nabízet jisté výzvy a ponechává některé události více otevřené interpretaci. Dalším problémem je Kosmova tendence nezmiňovat se příliš o ženách, ať už má jít o manželky Přemyslovců nebo jejich dcery. Takovéto informace by pro studium rodu byly značně užitečné, ale Kosmas nás v tomto ohledu nechává spíše napospas hledání v dalších pramenech.

Dalším tématem k zamyšlení je Kosmův narativ o událostech, které on sám přímo zažil a popisoval. V takovém případě nesmíme vyloučit, že Kosmas o těchto událostech psal se zohledněním vlastních zájmů, jak sám v kronice připouští, nebo i s přihlédnutím k zájmům panovníků, kteří byli zrovna u moci, či kteří byli Kosmovi přímo sympatičtí. Toto je problematika, která se týká mé bakalářské práce, neboť Kosmas období začátku 12. století přímo zažil a v kronice se můžeme pokusit rozeznat jeho vlastní názory na určité události či postavy. Kosmas, ačkoliv byl, zdá se, svým způsobem podporovatelem Bořivoje II., byl nucen uznat, že některé jeho činy byly chybné, mohl ale narativ upravit alespoň takovým způsobem, aby například Bořivojovi nepřátelé byli přímo zodpovědní za Bořivojovy chyby, nebo pomlčet o některých jeho mylných či zmatečných rozhodnutích. Chyby v tomto případě nemusí být nutně chybami, ale přímo upravením popisu událostí tak, aby vyhovoval cílům, které si autor sám vytyčil.

Přes všechny chyby a omyly, které se v Kosmově kronice vyskytují, ať už o nich víme, či ne, je kronika česká unikátním pramenem pro české středověké dějepisectví. Dalo by se i říct, že již zmiňované chyby nám dnes mohou být svým způsobem užitečné, neboť pokud o nich víme, sama jejich existence nás vybízí se ptát, jak se tam dostaly a mohou tedy vlastně vybízet k dalšímu výzkumu. Poctivou kritikou by tak mohly být mnohé nejasnosti pramenu objasněny. Další věcí k zamyšlení je, které omyly se do kroniky dostaly přímo od autora, a které se do kroniky dostaly z přepisů různých zdrojů. Nakonec, i pokud budeme brát Kosmovu kroniku českou jako dílo jak nesmírně důležité, tak i plné chyb, je bezesporu, že tato kronika započala unikátní sérii kronikářské činnosti, která byla skrze Kosmovy pokračovatele udržována až do vrcholného středověku, a která je zpracovávána až dodnes.

Gallus Anonymus

⁷ K tomuto problému: WIHODA, Martin. *Morava v době knížecí: 906–1197*. Nakladatelství Lidové noviny, 2010. s. 63

Kronika Galla Anonyma neboli *Gesta principum Polonorum*, tedy Kronika a činy polských knížat a vládců, jak je název tohoto díla překládán, je v kontextu období první poloviny 12. století v českém knížectví značně důležitým pramenem. Nejprve je důležité zmínit, že Gallova kronika je výrazně hůře doložená, jejích rukopisů je méně a jsou mladší než u Kosmy. Další nevýhodou je absence datací u daných událostí v kronice, což může ztížit jejich dosazení do chronologie děje. Na rozdíl od Kosmy se samozřejmě primárně zaměřuje na události a osobnosti Polska. Okolnosti, které se týkají Čech, jsou spíše jakési exkurze pro hlavního hrdinu narativu, tedy knížete a krále Boleslava III. Křivoústého. Fakt, že je tento pramen hlavně zaměřen na život právě tohoto vládce, je jistou nevýhodou. Dalo by se říct, že Gallova kronika je spíše oslavným eposem Boleslava než skutečnou kronikou polských dějin. Autor se tedy zastával Boleslava při každé příležitosti, což, jak se později ukáže, se projevuje na jeho popisu některých událostí. Dalším problémem je polská zahraniční politika. Čechy, které byly ze všech stran již obklopeny konsolidovanými politickými útvary, se mohly mimo jisté vojenské akce projevovat převážně uvnitř svých hranic, což se i možná odrazilo na vnitřních konfliktech, ale i na rychlejším vývoji správy v Čechách. Polsko na druhou stranu stále mělo území, která jimi nebyla naprosto zkonsolidována, a navíc byla obydlena pohanskými kmeny, a mělo tedy prostor k další expanzi.⁸ Velká část kroniky je tedy věnována nejenom událostem přímo v polském knížectví či království, ale rovněž i výbojům do dosud zcela neprobádaných a nepodmaněných zemí. Gallova kronika je nicméně výtečným zdrojem informací a užitečnou pomůckou pro srovnání s Kosmovou kronikou. Přemyslovci a Piastovci byly rody, které často stály proti sobě, ale také mnohé sdílely a byly mnohokrát propojeny. Členové obou rodů mohli často jednoduše najít azyl v zemích rodu druhého. Pro výzkum Přemyslovců, obzvláště v tomto období je tedy Gallova kronika více než adekvátním pramenem.

Pegavské anály

Anály kláštera v Pegau vznikly někdy během první poloviny 12. století.⁹ Pegavský klášter byl založen Wiprechtem z Grojče po jeho návratu z pouti do Santiago de Compostela. Mezi rukopisy kláštera se krom tohoto oslavující životopisného díla o životě Wiprechta nachází také i nekrologium, obsahující zmínky o Přemyslovcích. Pro studium Přemyslovců je zajímavé to, že patron a zakladatel kláštera, Wiprecht Grojčský, byl příbuzný, ale také důvěrník, krále Vratislava I., který na výstavbu kláštera dokonce věnoval jistý obnos. Wiprecht si vzal ženu z Přemyslovského rodu a zůstal nadále, i po Vratislavově smrti, člověkem, který měl vůči některým Přemyslovcům blízké vztahy a měl tedy určitě značné ponětí o událostech a poměrech v českém knížectví. Je možné, že on i jeho dvůr, mohli sloužit jako zdroj pro autora či autory análů. Pro nás je zajímavý kromě své osobní a geografické blízkosti k Čechám tím, že právě v pegavských análech můžeme nalézt zmínku o nejranějším období z života

⁸ K tomuto také: ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí*. NLN-Nakladatelství lidové noviny, Praha, 1997. s. 128

⁹ *Annales Pegavienses et Bosovienses*, MGH SS XVI. Ed. G. H. Pertz, Hannover, 1859. s. 232-257. Dále pouze jen PEGAV.

Bořivojove II., který byl právě tím Přemyslovcem, kterého Wiprecht podporoval během svého života. Problémy interpretace Pegavských análů se mohou jevit jako podobné těm v kronice Galla Anonyma. Pegavské anály jsou bezesporu oslavou Wiprechta Grojčského, podobně jako Gesta principum Polonorum jsou oslavou Boleslava III. Dílo se tedy primárně zaměřuje na hrdinské činy Wiprechta a vyprávění může být značně upravené v jeho prospěch. Ačkoliv se tedy nejedná o pramen zcela důvěryhodný, je dostatečně informovaný a zaznamenává téma a období, o kterém je řeč a jedná se tedy o pramen zcela jistě důležitý pro dané téma.¹⁰

Další prameny

Kosmovi pokračovatelé jsou ti autoři, kteří navazovali na Kosmovo dílo a mezi ty nejstarší patří například Kanovník vyšehradský a Mnich sázavský.¹¹ Ti ovšem vzhledem k jejich dílům, která se soustředí převážně na dobu po smrti Bořivoje, nejsou pro studium jeho života zásadním pramenem. Mezi další pokračovatele Kosmy lze zmínit autory Milevského rukopisu, soubor dvou kronik od kronikářů Jarlocha a Vincentia. Ovšem podobně jako u Mnicha sázavského a Kanovníka vyšehradského se jejich popis událostí soustřeďuje převážně na dobu po Kosmově smrti. Exkurze, které někdy podnikají do dob, které Kosmas popsal, rovněž nejsou pro život Bořivoje II zásadní. U Vincencia se nicméně můžeme dovědět něco málo o osudech Bořivojových dětí. Pro podobný účel lze využít i další pramen, *Necrologium Bohemicum*¹², tedy nekrologium, které vzniklo v českých zemích někdy v polovině 12. století a nacházejí se v něm tedy informace o Přemyslovcích z éry, která je pro nás důležitá.

Dalšími prameny, které lze pro toto období využít, jsou Hradištsko-Opatovické letopisy.¹³ Ty pro nás sice mají jistou výhodu v tom, že na rozdíl od Kosmy se více věnují Moravě a moravským Přemyslovcům, kteří v Bořivojově příběhu mají důležitou roli, jsou nicméně poněkud nespolehlivé. Zdá se, že sám autor či autoři přebírali informace z Kosmovy kroniky, nicméně v několika ohledech se od něj odlišují a pro některé události udávají jiná data, jsou tedy pramenem poněkud problematickým, i když užitečným pro srovnání.

¹⁰ K Pegavským análům rovněž: REITINGER, Lukáš. Nekrologia kláštera Pegau. Pozapomenuté svědectví o Přemyslovcích (nejen) Kosmova věku. In *Proměna středověčodní Evropy raného a vrcholného středověku*. 1. vyd. Brno: Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura, 2010. s. 372-415.

¹¹ Jak mnich sázavský, tak kanovník vyšehradský a další z těchto pokračovatelů jsou z: *Fontes rerum Bohemicarum*, FRB. EMLER, J., Praha, 1874

¹² *Necrologium Bohemicum*, ČsČH 15, 1967. Ed. GRAUS, František.

¹³ *Annales Gradicensis et Opatowicenses*, MGH SS XVII. Ed. W. Wattenbach, Hannover 1861

III. Život Bořivoje II.

Vývod z předků a situace v knížectví v době narození

Bořivoj II. se narodil, dle dostupných informací, jako šesté dítě a čtvrtý syn krále Vratislava II. a jeho třetí manželky, Svatavy Polské. Jeho starším, polorodým bratrem z Vratislavova manželství s Adlétou Uherskou¹⁴ byl budoucí kníže Břetislav II. Bořivoj měl rovněž staršího vlastního bratra, Boleslava, jenž nicméně zemřel ve věku kolem třiceti let a do života a vlády Bořivoje tak příliš nezasáhl. Posledním bratrem byl Vratislav mladší, který ovšem zemřel v dětství.¹⁵ Ve výsledku byli mnohem důležitější Bořivojovi mladší vlastní bratři: Vladislav a Soběslav. A nelze opomenout Bořivojovy sestry, které, díky svým sňatkům, pomáhaly rozvíjet zahraniční politiku Čech a navazovat kontakty s osobnostmi uvnitř i vně knížectví. Judita Přemyslovna, Bořivojova starší polorodá sestra, byla provdána za Vladislava I. Heřmana, polského knížete, a stala se matkou příštího polského knížete, Boleslava III. Křivoústého.¹⁶ Ten během Bořivojova života hrál v Polsku, jak už jsme zmínili, zásadní roli a sám měl k Bořivojovi, nejenom jako ke strýci, relativně pozitivní vztah, který měl značný dopad na dění v českém knížectví. Bořivojovou mladší plnorodou sestrou byla zase Judita Grojčská, manželka nám už známého Wiprechta z Grojče. Kromě Judity Přemyslovny pojila Bořivoje k Polsku i jeho matka, Svatava Polská, vdova po králi Vratislavovi II. Byly to možná i tyto rodinné vazby a kontakty na osobnosti v Římské říši a Polsku, které mohou osvětlit Bořivojovo “cestování”, které během svého života podnikl a různé destinace jeho pobytů v exilu, do kterého se musel hned několikrát uchýlit, a ve kterém na konec i zemřel. Bořivoj se narodil až v době vlády svého otce, která byla, podobně jako u jeho předchůdce Břetislava I., úspěšná¹⁷ a která na další období povznesla prestiž českého knížectví v rámci Říše i dalších okolních zemí. Je možné tuto toto prestižnější období, ve kterém se české knížectví ocitlo za vlády Vratislava, samozřejmě spojovat s královskou korunou, která je zase individuálně spojená přímo s osobností Vratislava, a nikoliv s českým knížectvím jako takovým. Toto období, na které je pohlíženo pozitivně jak nyní, tak víceméně i soudobými kronikáři, avšak nemělo dlouhého trvání. Následovala krátká vláda Konráda I. Brněnského a po ní nakonec vláda Bořivojova staršího bratra, Břetislava II. Ta, ačkoliv nepřinesla žádnou zásadní krizi pro české knížectví, nejspíše znamenala pokles prestiže, kterou Vratislav II. pomohl budovat během své vlády.

Narození a mládí

¹⁴ Vratislavova první manželka, kterou neznáme, měla zemřít těhotná.

¹⁵ KOSMAS, str. 112

¹⁶ KOSMAS, str. 144

¹⁷ Kosmas ovšem tuto vládu tímto způsobem nechválil.

Samotná doba narození a dospívání Bořivoje je pro nás hned první problematickou etapou jeho života. Kdy přesně se Bořivoj II. narodil, je nejspíše nezjistitelné. Nicméně, s přihlédnutím k pramenům, které máme, můžeme tuto dobu alespoň přiblížit. Patrně první zmínku o Bořivojově životě máme z jeho účasti na Římské jízdě spolu s Wiprechtem z Grojče. Zdaleka nejdůležitějším pramenem pro tuto událost, jsou pegavské anály. Ve zmínce o Bořivojovi se můžeme dočíst, že Bořivoj měl během Římské jízdy v roce 1083 velet vojenské síle o 300 mužích, zatímco Wiprecht sám velet asi 60 ozbrojencům.¹⁸ Sám Bořivoj je v prameni popisován jako *adolescens*, tedy mladík. Pramen jako jsou pegavské anály je ovšem pro účely zjištění Bořivojova věku, a dalších okolností jeho mládí značně nedůvěryhodný. Pegavské anály byly do značné míry sepsány jako oslava zakladatele pegavského kláštera, tedy Wiprechta z Grojče, a Bořivoj sám v jejich obsahu mohl hrát pouze jakousi pomocnou roli.

Wiprecht a Vratislav měli bezpochyby blízký vztah, jak je zdůrazněno i v Kosmově kronice. Stojí například za zmínku, že sám Vratislav na založení pegavského kláštera vydal jistou finanční pomoc¹⁹. Bohužel neznáme přesně rok, kdy se Wiprecht z Grojče narodil, můžeme nicméně pracovat s informací, že Wiprecht se s Bořivojem zúčastnil již zmíněné jízdy na Řím. Během této jízdy je Bořivoj, jak již bylo řečeno, popisován jako *adolescens* a je tedy naznačeno, že Wiprecht byl v této době starší než Bořivoj. Lze tedy i předpokládat, že byl jeho jakýmsi poručníkem pro danou vojenskou akci. Toto Bořivojovo označení jako *adolescens*, bylo mnohými historiky různě vykládáno a využíváno jako pomůcka pro bližší určení Bořivojova věku. Václav Novotný například Bořivoje označil za zhruba sedmnáctiletého²⁰, tedy věk, který lze s latinským termínem *adolescens* přijatelně spojit. Věk nikoliv dětský, ale zároveň nikoliv označení dospělého muže. Bořivojova role v tomto prameni končí, alespoň pro Wiprechta, zásadní událostí, kterou je Wiprechtova svatba s Juditou Přemyslovnou. Bořivoj je v této situaci prezentován jako aktivní člen vyjednávání o sňatku své mladší sestry s Wiprechtem a je tedy zobrazen jako muž vyspělý natolik, aby se angažoval ve sňatkové politice své vlastní rodiny.

Je nutné tedy na pegavské anály nahlížet jako na pramen, co se týče Bořivojova mládí, potenciale nespolehlivý, avšak jediný dostupný. Jeho role v prameni je sporná. Samotná přítomnost na Římské jízdě roku 1083, je diskutabilní. Není jisté, zdali se jí Bořivoj sám skutečně zúčastnil, nebo zdali byl v pegavských análech k této události přidán, jako jakási pomocná postava v narativu.²¹ Bořivojova vyspělost, tedy mohla, ale samozřejmě nemusela, být pouze narativní pomůckou pro zvýšení legitimacy Wiprechtova sňatku s jeho sestrou. Nepomáhá skutečnost, že Bořivoj je v prameni zároveň zobrazen jako někdo mladší a méně zkušenější než Wiprecht a zároveň jako někdo dostatečně vyspělý pro aktivní účast na sňatkové politice. Jako prostředník mohl symbolizovat podporu Přemyslovského rodu.

¹⁸ PEGAV. s. 237

¹⁹ PEGAV. s. 244

²⁰ NOVOTNÝ, Václav. *České dějiny Dílu I. část 2. Od Břetislava I. do Přemysla I.* Praha: Jan Laichter, 1913 s. 233

²¹ WIHODA, Martin. *První česká království*, s. 134. Nakladatelství Lidové Noviny, 2015, se v této práci vyjadřuje k Bořivojově přítomnosti na římské jízdě značně kriticky.

Konečné určení Bořivojova věku je tedy více než obtížné. Autor či autoři pramenu, který nám k této tematice dává jistá vodítka, je nespolehlivý jak ve svém narativu, tak i nedůvěryhodný, co se týče chronologie.

Na Bořivojovo jméno lze ovšem u Kosmy narazit ještě dříve. Ve třicáté páté kapitole první knihy kroniky je Bořivoj zmíněn jako oběť chamtivosti císaře Jindřicha IV., dále autor poukazuje na to, že o Bořivojovi bude psát déle v jemu věnované části knihy.²² Předbíhá tedy v popisu děje a během popisování událostí z necelého století předtím, hledá paralely ke své současnosti. Další zmínka o Bořivojovi v Kosmově kronice se nachází ve dvacáté kapitole druhé knihy, kdy je spolu se svými bratry jmenován jako jeden ze synů Vratislava a Svatavy.²³ Protože známe zhruba datum sňatku rodičů²⁴, můžeme s určitou jistotou začít považovat rok 1062 za nejranější možnost, co se týče Bořivojova narození, které lze tedy v rámci našich možností zasadit mezi rok 1062 až do roku 1070.

Kosmas svoji kroniku skutečně psal mezi lety 1119 až 1125, jak je obvykle přijímáno, Bořivoj byl tedy současníkem kroniky a téměř i jejího konce. Vzhledem k tomu, že Kosmas zažil a živě popisoval vrcholky i pády Bořivojovy kariéry, způsob, kterým o Bořivojovi psal a jak jeho činy a osobnost popisoval, zůstávají obzvláště zajímavé, i když značně obtížné pro interpretaci. Samotná situace v knížectví a konflikty mezi Bořivojem a jeho bratry mohla sloužit jako jeden z hlavních důvodů, proč Kosmas svou kroniku sepsal. Jako jakási připomínka, že české knížectví může být silné a nezávislé na vlivu polských a německých panovníků s pomocí silných vládců, které Kosmas ve své kronice vyzdvihuje.²⁵ Zároveň připomíná minulé chyby a křivdy, které na knížectví přivedly nejedny krizové momenty a srovnává je se svou vlastní dobou, jako varování pro současná i budoucí Přemyslovská knížata.

V polské kronice Galla Anonyma se o Bořivojovi poprvé dozvídáme až v šestnácté kapitole třetí knihy. Jak je pro Bořivoje obvyklé, podobně jako v případě většiny kronikářových zmínek, je Bořivoj prezentován jako panovník v pozitivním světle, je vyobrazen jako vládce, jemuž byl knížecí stolec odňat násilně, a tento čin jako takový je odsuzován. Bořivojův obraz je obrazem oběti, ať už pýchy nebo chamtivosti dalších vládců, ať už císaře Jindřicha IV., nebo polských knížat a nebo jeho vlastních bratrů.

O Bořivojově mládí a vyrůstání, kromě zmínky o římské jízdě s Wiprechtem z Grojče, není prakticky nic dalšího známo a další životní událost v životě Bořivoje, které se věnují prameny je během Břetislavova setkání s císařem, a jeho rozhodnutí, označit Bořivoje za svého dědice a následníka.²⁶ Důvod, proč se o Bořivojově mládí nedozvídáme více, může být ten, že samotná Bořivojova kariéra,

²² KOSMAS, str. 63

²³ KOSMAS, str. 112

²⁴ KOSMAS, str. 107

²⁵ Nejlepším příkladem pro takového „ideálního“ vládce je patrně Břetislav I., který je v Kosmově kronice pravidelně vyzdvihován jako skvělý panovník, a český Achilles.

²⁶ KOSMAS, str. 169

než dosáhl knížecího stolce, nebyla natolik důležitá, aby ji Kosmas do své kroniky zaznamenal. Břetislavovo rozhodnutí, zvolit si Bořivoje jako svého nástupce, mohlo překvapit i samotného Kosmu, který se jeho mládím a dospíváním nikterak nezaobíral.

Rozhodnutí Břetislava II. Prohlásit Bořivoje za svého právoplatného nástupce je problematické hned z několika ohledů. Za prvé: Břetislav tento akt uskutečnil během setkání s císařem Jindřichem IV. během Velikonoc na dvorském sjezdu v Řezně roku 1099. Zde Bořivoje označil jako svého nástupce a císaře požádal, aby mu předal Čechy v léno. Císař této žádosti vyhověl, symbolickým předáním praporce.²⁷ Z popisu této konkrétní schůzky nemáme zprávy o tom, zda Břetislav císaři nabídl nějakou sumu výměnou za souhlas s jeho volbou dědice. Můžeme se ale domnívat, že tato prosba a císařův souhlas, byly pro římského panovníka nesmírně užitečné. Císař tím, že Bořivoje tímto nástupnictvím pověřil, mohl rozšířit svou obvyklou roli ve vztahu k českému státu. Ačkoliv císařové již předtím dávali české země v léno přemyslovskému knížeti, dosud nemáme informace o tom, že měli, jak ovlivnit výsledek volby přímo v Čechách. To se nyní změnilo a jak psal František Palacký: *“K té žádosti svolil Jindřich rád, ana ho činila pánem rozsudím ve při, která do té doby nenáležela k soudu jeho”*.²⁸ Toto rozhodnutí drasticky změnilo dynamiku vztahu mezi českými knížaty, Římské říši a jejími vládci. Způsobilo to mimo jiné to, že nehledě na snahy Vratislava II. a dokonce ironicky i snahy Břetislava II. být na říši více nezávislý, se vstupy říšských vládců do hry o český knížecí stolec častěji opakovaly. Pokud se tato událost skutečně odehrála, tak jak je nám popsána, dalším problémem byl mohl být fakt, že díky tomuto momentu se mohl objevit v pozdějších událostech nový precedens, tj. prakticky koupě českého knížecího stolce, za pomoci dostatečného obnosu darovaného vládci, popřípadě příslibu spojenectví s vládcem během jeho vlastních konfliktů. Z hlediska nezávislosti české politiky na říši je Břetislavovo rozhodnutí převážně považováno za chybné, a to jak soudobým kronikářem,²⁹ tak rovněž i mezi českými historiky.³⁰

Dalším problémem je Břetislavovo porušení seniorátního práva. Seniorátní, tedy stařešinské právo, bylo zavedeno Břetislavem I,³¹ který měl patrně zkušenosti s problémy, které nedostatečné nástupnické zákony mohou přivést i na „zdravé“ a zkvétající knížectví, a byl natolik prozíravý, aby se problému následnictví náležitě věnoval. Ačkoliv mladý, zažil dobu krize českého státu a době sporů mezi bratry, které končily krveprolitím, a které mohly potencionálně ohrozit samotnou existenci přemyslovského rodu. Stal se tedy autorem seniorátního, tedy stařešinského nástupnického řádu.³² Je za něj přinejmenším považován. Zároveň tento způsob nástupnictví nebyl ničím absolutně novým v Evropě

²⁷ KOSMAS, s. 168-169

²⁸ PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého w Čechách a w Morawě*. České Museum, 1848. s. 364

²⁹ KOSMAS, s. 177

³⁰ ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí*. NLN-Nakladatelství lidové noviny, 1997. s. 127, také: KRZEMIENSKA, Barbara. *Břetislav II. pokus o charakteristiku osobnosti panovníka*. Online. Československý časopis historický. 1987.

³¹ KOSMAS, str. 101-103

³² ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí*. NLN-Nakladatelství lidové noviny, 1997. s. 69-74

jako takové.³³ V tomto ohledu je dle mého názoru nutné uvažovat o tom, v jaké momentální situaci Kosmas o zavedení tohoto nástupnického práva psal, tj. v době, kdy sám cítil následky porušení tohoto Břetislavova práva a kdy se sám k tomuto právu mohl vztahovat jako k ideálu, který byl naneštěstí narušen a který vyústil v další sourozenecký spor a krizi, jaká se udála již předtím, před zavedením seniorátu. Fakt, že Břetislav I. byl Kosmou oslavován jako samotný ideál přemyslovského knížete³⁴ je rovněž důležitý.

Otázkou zůstává, proč se Břetislav II. k tomuto rozhodnutí nakonec uchýlil. Dle stařešinského práva byl dalším nástupcem v pořadí Břetislavův strýc, Oldřich Brněnský, syn Konráda Brněnského, bratra Vratislava II. Již během Břetislavova života byl Oldřich zadržen a uvězněn na Kladsku.³⁵ Z jakého přesného důvodu ho Břetislav uvěznil, není jisté. Mohlo jít o ambice moravských Přemyslovců plně se zhostit vlády nad svými úděly na Moravě. Je ale rovněž možné, že Břetislav již s plánem označit Bořivoje jako svého nástupce, chtěl Oldřicha dočasně odklidit, protože věřil, že se přihlásí o své, nutno říci právoplatné, dědictví stolce. Mohlo to být i naopak. Pokud se Břetislav snažil s Oldřichem o nástupnictví dohodnout a Oldřich dohodu odmítl, mohl Břetislav Oldřicha uvěznit a hledat jiného kandidáta. Stojí za zmínku, že Oldřich byl ze svého vězení na Kladsku propuštěn již v roce 1099, a to právě po potvrzení Bořivoje jako nástupce. Podobně jako žádost u císaře o označení bratra Bořivoje jako nástupce nastolilo toto uvěznění bratrance Oldřicha nebezpečný precedens internace příbuzných, i když je pravdou, že vězení bylo milosrdnější než osleповání, kastrování či zabití. Tento první případ přimlouvání se u císaře byl v tuto dobu ojedinělý a měl dalekosáhlejší následky pro české knížectví, nicméně „tradice“ uvěznění příbuzných byla motivem rovněž se vyskytujícím za krize raně středověkého státu³⁶. Jeden z důvodů, proč se takto Břetislav rozhodl, mohl být jednoduše, že chtěl upřednostnit svoji „českou“ větev Přemyslovců nad těmi z moravských údělů. Jeho vlastní syn Břetislav měl vzhledem ke svému věku a počtu o mnoho let starších mužských příbuzných pramalou šanci sám usednout na knížecí stolec. Zvolení Bořivoje tedy mohlo sloužit jako jakási domluva mezi bratry, ve které by Bořivoj poté odevzdal nástupnictví právě mladému Břetislavovi.³⁷ Problém s touto hypotézou vidím v tom, že ačkoliv byl mezi Břetislavem a Bořivojem očividně alespoň do jisté míry vřelý vztah, bylo by nicméně zvláštní, že by se Břetislav rozhodl spoléhat na bratrovo ujištění, že předá v budoucnu dědictví jeho synovi a nepokusí se přenechat dědictví svým vlastním potenciálním potomkům, obzvláště vzhledem k tomu, že sám Břetislav dědické právo porušil. Na druhou stranu je možné, že se Břetislav domníval, že jeho syn bude schopen se svého dědictví ujmout, až bude třeba. Udržení titulu mezi potomky krále Vratislava omezovalo potenciální dědictví mezi menší skupinou lidí a Břetislavův syn měl větší šance v tomto užším kruhu. Dalším faktorem, který mohl hrát roli, byla automatická

³³ Tamtéž

³⁴ KOSMAS, str. 101-103

³⁵ KOSMAS, Str. 165-166

³⁶ Například. KOSMAS, Str. 61 a 65

³⁷ ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí*. NLN-Nakladatelství lidové noviny, 1997. Str. 127

nedůvěra, kterou Břetislav mohl chovat ke svým příbuzným z moravských údělů. Na rozdíl od svého otce Vratislava mu tito Přemyslovci nebyli tak blízcí, byla to již další generace, která nastoupila po Břetislavových strýcích. Ti založili vlastní, potenciálně konkurenční větve přemyslovského rodu a vládli na svých vlastních údělech. V neposlední řadě mohl hrát roli rovněž fakt, že Bořivoj byl nejstarším žijícím potomkem královny Svatavy Polské s Vratislavem. Břetislav mohl předem o Bořivojovi uvažovat jako o ideálním nástupci už jenom kvůli jeho kontaktům a stykům s okolními knížaty a vládci. Už víme, že se Bořivoj zúčastnil římské jízdy na podporu Jindřicha IV. a měl tedy pravděpodobnou možnost mít nárok na jeho přízeň. Byl skrze své sestry spřízněn jak s pány v Sasku a Míšeňsku, tak i hlavně v Polsku. Jako nejstarší žijící syn královny Svatavy a po Břetislavovi nejstarší z žijících synů krále Vratislava, Přemyslovců žijících a vládnoucích přímo v Čechách, mohl mít i značný nárok na knížecí stolec z pohledu knížecího dvora a lidu. Všechny tyto faktory mohly mít efekt na konečné Břetislavovo rozhodnutí jmenovat Bořivoje nástupcem. Ačkoliv přesné motivace, které Břetislavovo rozhodnutí ovlivnily neznáme, víme, že samotné rozhodnutí kompletně a zásadně změnilo nejenom dynamiku vztahu mezi českým knížectvím a Říší, ale i dění v knížectví po následující desetiletí.

Dále už se Bořivoj objevuje, jak Kosmas již dříve připomínal, konečně v části, která popisuje období jeho vlády. V části, která ještě postihuje Břetislavův život se dočítáme, že Bořivojovi byly svěřeny pevnosti na Moravě a byla mu tedy svým způsobem propůjčena správa nad brněnským údělem, zatímco Konrádovi synové, Litolt a Oldřich, který se již vrátil z Kladska, byli opevněni na vlastních moravských hradech.³⁸ Synové Oty I. Olomouckého, Ota a Svatopluk, v tuto dobu stále zachovávali knížeti věrnost. Konrádův syn Litolt se rozhodl Bořivojův pobyt na Moravě znepríjemnit tak, jak jen mohl. Získal si spojence v Rakousích a operoval z hradu Raabs, který mu s požehnáním nabídl hrabě Gotfried. Břetislav se tedy musel roku 1100 znovu vydat na válečně tažení Moravou, aby pomstil křivdu napáchanou na jeho bratrovi.³⁹ Vystává otázka, zdali tato událost může naznačit Bořivojovu neschopnost se se svým škodícím bratrancem vypořádat sám. Na druhou stranu je možné, že Bořivojovy možnosti a prostředky byly na Moravě značně omezené, obzvláště pokud měl Litolt obdržet pomoc z Rakous. a pokud nadále drželi některé z moravských hradů. Břetislavovo tažení bylo úspěšné. Hrabě Gotfried, který od Břetislava obdržel ultimátum, byl připraven s knížetem vyjednávat. Když se o tom dozvěděl Litolt, lstí se zmocnil hradu Raabs. Gotfried tedy změnil strany úplně a požádal Břetislava o pomoc. Raabs byl dobyt, ale Litoltovi se povedlo utéci.

Tyto události jsou v kronice popsány chronologicky po Bořivojově svatbě, je ale dost možné, že tažení na Moravu se událo ještě před ní, a že svatba Bořivoje s rakouskou šlechtičnou, sestrou rakouského markraběte Leopolda Helbirgou (Helpirkou) Babenberskou, měla právě za cíl posílit Bořivojovu pozici

³⁸ KOSMAS, Str. 169

³⁹ KOSMAS, Str. 172

na Moravě a znemožnit další spojení Břetislavových a Bořivojových konkurentů s rakouskou elitou.⁴⁰ Stojí za zmínku, že sestrou Helbirgy byla Ida Babenberská, jež byla manželkou právě Litolta, Litolt dokázal pro sebe sehnat pomoc z Rakous s největší pravděpodobností, právě díky své manželce. Můžeme ale také více důvěřovat Kosmově chronologii, dle níž se mohl Litolt na hrad Raabs odebrat poté, co byl vyhnán ze svatby Bořivoje a Helbirgy. Dle pramene se velkolepá svatba konala ve Znojmě dne 18. října roku 1100.⁴¹ Pokud ovšem nešlo o menší šarvátky, je tato chronologie problematická, protože celá válečná akce by musela proběhnout mezi říjnem a prosincem 1100, tedy za značně krátkou dobu uvažíme-li v potaz rychlost sbírání vojska a Břetislavův odjezd na loveckou výpravu, nemluvě o tom, že zimní měsíce nebyly ideální dobou k válčení kvůli přírodním podmínkám.

Dalším důležitým mezníkem Bořivojova životního příběhu je smrt jeho bratra Břetislava II.⁴² V Kosmově kronice se píše, že den před smrtí Břetislav nahlas naznačoval, že ví, že mezi jeho družiníky je někdo, kdo ho chce zabít.⁴³ Břetislav II. zemřel na následky atentátu v noci na 22. prosince roku 1100.⁴⁴ Kdo přesně tohoto vraha poslal a z jakého důvodu, není známo. Je možné, že za Břetislavovou smrtí stáli Vršovci, které Břetislav dříve nechal vyhnat.⁴⁵ Je možné, že pachateli byli příznivci Oldřicha a Litolta, brněnských Přemyslovců, a že cílem byla pomsta za porušení seniorátu, nebo záminka k vytvoření vnitřního konfliktu mezi Přemyslovci v Čechách. Lze se rovněž zamýšlet nad tím, zda vraha neposlal sám Bořivoj. Jeho motivací k tomuto činu by mohlo být urychlení nástupu na knížecí stolec. Břetislav měl mnoho potenciálních nepřátel. Dle Kosmy byl vrahem jakýsi Lork, a opisem tvrdí, že za jeho posláním stáli přední Vršovci, Božej a Mutina. Vrah byl hned po atentátu zabit. Ačkoliv Kosmas píše, že byl nalezen umírající, ať už kvůli nehodě, nebo vlastní rukou, nebo rukou komplice. Břetislavovy družiníci vraha okamžitě usmrtili.⁴⁶ Tato okolnost Břetislavovi smrti může vzbudit jisté podezření. Možnost že ten, kdo Břetislavovu smrt zorganizoval byl člověkem Břetislavovi blízkým. Podobné okolnosti vrahovy okamžité smrti můžeme najít v historii mnohokrát a téměř vždy vrhají stín podezření na bližší okruh padlého panovníka. Za zmínku stojí například vražda Václava III. roku 1306, nebo smrt krále Filipa II. Makedonského z antiky, na kterou Kosmas s takovou oblibou odkazoval při psaní svého díla. Břetislav II. zemřel a ukončil tak svou osmiletou vládu. Předtím se ovšem rozhodl pro čin, který znamenal zásadní změnu ve vnitřní politice knížectví a který připravil cestu k dynastické krizi, jež v mnohém může připomínat krizi raně českého státu z 11. století.

⁴⁰ ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí*. NLN-Nakladatelství lidové noviny, 1997. Str. 127

⁴¹ KOSMAS, Str. 172

⁴² K této události ŽEMLIČKA, JOSEF. *Poslední lov knížete Břetislava: (k událostem ve Zbečně před Vánoce roku 1100.)*. Josef Žemlička. In: *Ad vitam et honorem: profesor Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám* / Brno: Matice moravská, 2003 s. 231-246.

⁴³ KOSMAS, Str. 173

⁴⁴ Tamtéž

⁴⁵ KOSMAS, Str. 165

⁴⁶ Viz. poznámka 20

Bořivoj II. jako kníže

Okamžitě po Břetislavově smrti, se Bořivoj vydal z Moravy zpět do Čech ujmout se vlády nad knížectvím a usednout na knížecí stolec. Bořivoj se vlády v Praze chopil na boží hod vánoční (25. prosince) roku 1100.⁴⁷ V tomto místě Kosmas následně proklamuje, že *Cillenia*, tedy spravedlnost, opustila po svém krátkém pobytu Čechy a připomíná seniorátní právo, jež bylo porušeno.⁴⁸ Ačkoliv zmiňuje, že byl Bořivoj přijat se souhlasem pražských předáků, je zde, možná poprvé, vidět, s jakou opatrností autor o Bořivojovi psal. Ačkoliv zdůrazňuje jeho nastolení skrze populární souhlas, jedním dechem zároveň připomíná, že celý počátek jeho nároku na stolec je založen na porušení stařešinského práva a nezakládá se tedy na žádném právu. Ihned po svém nastolení čelil Bořivoj hned dvěma problémům. Tím prvním byl návrat jeho bratranců Oldřicha a Litolta zpět na Brněnsko, kde vyhnali slabé posádky, které tam Bořivoj zanechal, a zmocnili se vlády nad ním.⁴⁹ Jak se Bořivoj zvládl dostat do Prahy tak rychle a proč Moravu nechal tak bezbrannou vůči svým příbuzným, se kterými byl v jasném konfliktu, zůstává otázkou. Může to být jedním z důkazů Bořivojovy neschopnosti. Toto je jeden z okamžiků, které Bořivoje prezentují jako slabého vládce, jenž činil mnohá zvláštní a sobě samému škodící rozhodnutí. Další možností je, že Bořivoj si byl velice dobře vědom, v jakém stavu Moravu zanechává a vědomě se k takovému, možná až zoufalému, činu rozhodl. Proč? Kromě Bořivoje bylo v knížectví vícero mocných postav, kteří mohli toužit po knížecím stolci. V této době měl každý Přemyslovec, vládnoucí či ne, možnost vytvořit si vlastní družinu, samozřejmě za předpokladu, že na to měl zdroje.⁵⁰ Navíc nešlo pouze o domácí nebezpečí, ale do záležitostí českého knížectví se čím dál tím více angažovali i panovníci z okolních zemí, kteří mohli rovněž představovat jisté ohrožení. Sám Bořivoj měl v této době pravděpodobně poměrně silnou družinu. K vytvoření této vlastní družiny mu nejspíše prakticky pomohl Břetislav, tím že z Bořivoje udělal následníka. Vystavění takto silné a věrné družiny bylo v této době patrně nesmírně důležité pro úspěšné panování, a pokud se Bořivoj tomuto problému dostatečně věnoval, svědčí to o jisté prozíravosti a chytrosti. Bořivojův rychlý návrat do Prahy může naznačovat, že si byl Bořivoj vědom svých možných konkurentů a soupeřů o knížecí stolec a chtěl se tedy zmocnit vlády co nejrychleji a nedat svým soupeřům šanci jednat. Ponechání Moravy v takovém stavu, mohlo být pro Bořivoje nezbytné zlo či risk, který byl ochoten podstoupit vzhledem k okolnostem. Sám Kosmas později píše, že když Oldřich konečně zareagoval a započal útočit proti Bořivojovi, pokusil se Bořivoje svrhnout až příliš pozdě, protože Bořivoj si svoji vládu, alespoň prozatím, stihl pojistit.⁵¹

⁴⁷ KOSMAS, Str. 175

⁴⁸ *Cillenia*, je jiným jménem rovněž *Astraia*, řecká bohyně často dávána do souvislosti se spravedlností. Podobně jako v tomto úryvku od Kosmy, měla *Cillenia* odejít na Olymp, když na zemi vzrostlo zlo a nespravedlnost.

⁴⁹ KOSMAS, Str. 176

⁵⁰ ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí*. NLN-Nakladatelství lidové noviny, 1997. Str. 128

⁵¹ KOSMAS, Str. 177

I proti této hypotéze je ovšem možné vyslovit protiargumenty. Poté, co převzal vládu, se Bořivoj nikterak nesnažil znovu obnovit svoji vládu nad Moravou. Nebyly vyslány žádné oddíly, které by Oldřicha a Litolta potrestaly za jejich návrat a vyhnání posádek z hradů. Je možné, že byly stále potřeba v Čechách. Ani ze strany moravských Přemyslovců se, jak již bylo řečeno, nic nedělo. Minimálně v pramenech se nelze dočíst o nějakém pokusu o smír, který by možná zmírnil napětí mezi Bořivojem a jeho bratrance a usnadnil jeho nástup na stolec. Zůstává tedy záhadou, proč Bořivoj Moravu opustil a prameny nám hledání konečné odpovědi neusnadňují.

Druhým problémem, se kterým se Bořivoj setkal hned po nástupu k moci, byl návrat dalších dvou rizikových osob. Z polského vyhnanství se v tu dobu vrátili dva předáci Vršovců, Božej a Mutina, kteří po Bořivojovi požadovali navrácení svých dříve držných hradů a titulů. S Bořivojovým svolením dostali zpět do své správy hrady Žatec a Litoměřice.⁵² Souhlas k návratu Vršovců a jejich návrat do funkcí, které drželi, je další problematické rozhodnutí. Opět může naznačovat Bořivojovu slabost a nerozhodnost vypořádat se s takovou situací. Vršovci byli dlouhodobými rivaly Přemyslovců a takovéto rozhodnutí bylo na přemyslovského knížete značně podivné. Navíc měli být, alespoň dle Kosmy, podezřelí z atentátu na Břetislava. Kosmas o jejich návratu a navrácení statků píše, že Bořivoj tento čin neudělal z lásky, ale protože to v dané situaci bylo nutné. Dle mého názoru je tato okolnost popsána zvláštním způsobem, jako kdyby chtěl autor naznačit, že již řečený čin nebyl v danou situaci skutečně jedinou možností, a že on sám s Bořivojovým rozhodnutím nesouhlasí, ale nehodlá kritizovat rozhodnutí svého sice bývalého, ale stále žijícího knížete. Jde o jeden z momentů, kdy je možné se zamyslet nad tím, že Kosmas a Bořivoj žili ve stejné době a Kosmas psal v době, kdy byl Bořivoj ještě naživu. Nehledě na své vlastní možné pocity a motivace Bořivoje obhajoval. Samozřejmě pokoušet se přijít na skutečné názory autora je v tomto ohledu zcela nemožné. Možná, že Bořivoj skutečně neměl jinou možnost, než Božeje a Mutinu přijmout zpátky do českého knížectví a navrátit jim jejich úřady a funkce. Možná šlo o Bořivojovy vztahy k Polsku, vzhledem k tomu, že právě odtamtud se oba Vršovci vrátili.⁵³ Nebo šlo možná o něco jiného: Vršovci byli již Kosmou považováni za jedny z hlavních podezřelých, ve věci násilné smrti knížete Břetislava, a jak již bylo řečeno, ani sám Bořivoj nemohl být zcela prost podezření. Pokud by Bořivoj zosnoval smrt Břetislava, a využil Vršovců žijících v exilu v Polsku, kde měl dobré kontakty, mohl být jejich návrat a navrácení Žatce a Litoměřic součástí jakési dohody. Bořivoj se mohl spojit s někým ze spojenců Vršovců v Čechách a ti si mohli stanovit návrat exulantů jako „cenu“ za spolupráci s atentátem. Ať už před nebo po něm. Pro takovéto spekulace o intrikách ovšem nemáme žádné zdroje, o které by se šlo opřít.

Bořivojův počátek vlády byl krkolomný, ale zanedlouho se objevila první skutečná krizová situace. Oldřich Brněnský se konečně rozhodl pokusit se svrhnout Bořivoje a zmocnit se svého právoplatného

⁵² KOSMAS, str. 176

⁵³ KOSMAS, str. 165.

místa. Nejprve se setkal s císařem v Řezně, přesně tak jak to o dva roky dříve udělal jeho bratranec Břetislav.⁵⁴ Oldřich nepřišel k císaři s prázdnou. Své léno si od něj chtěl koupit za velice značný obnos a pravděpodobně i další přísliby. Přesnou sumu bohužel neznáme, lze se ale domnívat, že byla skutečně velká. Jeho schůzka byla úspěšná a císař mu dal Čechy v léno s tím, že domácí volbu ale nechá na Čechách. Podmínka, kterou nestanovil dříve v případě Bořivoje. Šlo o další případ, kdy se císař vměšoval do českých záležitostí a o jeden z důsledků Břetislavova vlastního jednání s Jindřichem IV. Oldřich se poté nejdříve pokusil narušit Bořivojovu legitimitu za pomoci intrik a lstivějších metod. Dle Kosmy poslal k Bořivojovi agenty, kteří ho měli zdiskreditovat v rámci jeho vlastní družiny za pomoci smlouvání a vyhrožování. Zde Kosmas znovu připomíná, že Oldřichova věc byla vlastně spravedlivá, ale že bylo zároveň příliš pozdě se pokoušet o znovunastolení seniorátu.⁵⁵ Intriky se ukázaly být nepříliš efektivní a Oldřichovým rozhodnutím bylo tedy pokusit se Bořivoje vyhnat přímou vojenskou akcí. Od císaře měl svolení zaútočit na knížectví a ujmout se stolce, k čemuž si získal některé spojence z Říše. Ti se k Oldřichovi přidali pravděpodobně hlavně kvůli příslibům bohaté odměny, která se prý měla nacházet v Čechách. Zároveň své spojence Oldřich patrně ujistil, že až se vypraví do Čech, přidají se mnozí z Bořivojových stoupců k němu a útok tak nebude tak náročný, jak se mohlo zdát. Kosmas upozorňuje, že vyprávění o pokladech, které Oldřich vojákům sliboval, byly značně přehnané. Z Oldřichovy strany tedy možná šlo o zoufalý počín. Důvodem může být, že velkou část majetku, kterým mohl volně disponovat, dal Oldřich císaři za udělení Čech v léno. Oldřich se s armádou vypravil do Čech a schylovalo se k bitvě u Malína. Mezitím se přibližovalo i vojsko pod vedením Svatopluka a Oty, synů Oty Olomouckého, Bořivojovi na pomoc.⁵⁶ K bitvě nakonec ale nedošlo. Když pak Oldřichovy spojenci uviděli, že Bořivojova družina a vojsko zůstává silné a loajální, opustili Oldřicha a vydali se nazpět, nejspíše i zklamaní, co se týče naslibovaného bohatství v Čechách. Oldřichovy vojenské zástupy se rozutekly a ty Bořivojovy si rozebraly kořist, která po nich zůstala. Zde Kosmas upozorňuje, že v tento moment bylo mezi Bořivojem a Svatoplukem ještě spojení, které ale mělo již brzy skončit. Oldřichův vpád do Čech tedy sice skončil neúspěchem, ale Oldřich i Litolt se dokázali bez úhony vrátit zpět na své moravské úděly. Bořivoj je ani nyní na Moravu nepronásledoval. Proč tomu tak bylo, se opět neví, ale je možné, že Bořivoj to již nepovažoval za nutné. Vojenská síla a jmění Oldřicha a Litolta mohly být na tomto pokuse vyčerpány a Bořivoj mohl uvažovat, že alespoň v tento moment pro něj nepředstavují hrozbu. Nabízí se otázka, proč se tedy Bořivoj nepokusil o pomstu? Možná se ani on necítil tak silný, aby se pokoušel o útok. Nebo chtěl urovnat vztahy mezi Přemyslovci či nechtěl provokovat okolní mocnosti dalším vnitřním konfliktem. Anebo je to další moment, kdy se na Bořivoje dá nahlížet jako na slabého vládce. Oldřich se od té doby vzdal aktivních pokusů o získání stolce. Další možností je, že to mělo co do činění s událostmi v Polsku.

⁵⁴ KOSMAS, str. 176

⁵⁵ KOSMAS, str. 176-177

⁵⁶ KOSMAS, str. 177-178

Po smrti polského knížete Vladislava Heřmana započal vnitřní konflikt mezi jeho syny, starším Zbyhňevem a mladším Boleslavem.⁵⁷ Roztržka vznikla v situaci, kdy bylo polské knížectví rozděleno mezi nevlastní bratry, což nabízí zajímavou paralelu s rozdělením českého knížectví mezi Vratislavem a jeho bratry, a následně jejich potomky.⁵⁸ Bořivoj měl příbuzensky blízko k oběma polským bratrům. Jeho matka Svatava Polská byla sestrou Vladislava Heřmana, a sám Vladislav měl za manželku Bořivojovu starší polorodou sestru, Juditu, matku Boleslava III. Křivoústého. Oba byli Bořivojovými bratrance a Boleslav byl zároveň i synovcem. Bořivoj si, alespoň zpočátku, vybral spojenectví se Zbyhňevem. Jak Zbyhňev, tak i Boleslav se pokoušeli najít spojence, kdekoliv se dalo, a Zbyhňev si, dle Kosmy, vymohl Bořivojovu pomoc slibem peněžní odměny. Proč se Bořivoj rozhodl zrovna pro Zbyhňeva? Mohly stačit peníze, ačkoliv ty mohl nabídnout i Boleslav. Zatímco Zbyhňev dostal do správy území, které neměly pro Bořivoje strategickou hodnotu, pokud jde o expanzi, Boleslav měl vládnout v Malopolsku, a hlavně ve Slezsku⁵⁹. Šlo tedy o území přímo sousedící se českým knížectvím. Je možné, že Bořivoj doufal, že podporou Zbyhňeva získá možnost jisté územní expanze. Zbyhňev chtěl ale ovšem nejspíš ovládnout Polsko celé. Zde se dostáváme do momentu, kdy si česká kronika a polská kronika v mnohých věcech odporují. Oba prameny se shodují, že roku 1103 se Bořivoj a Svatopluk vydali s vojskem do Slezska.⁶⁰ O čem Kosmas nemluví, ale co obšírně popisuje Gallus Anonymus, je Boleslavovo plenění Moravy téhož roku. Během tohoto útoku se prý odehrála nejedna bitva mezi vojskem Boleslava a Svatopluka.⁶¹ Gallus tedy sice píše o Moravě, ale nejsou tím myšleny úděly Oldřicha a Litolta, které nejsou v této době vůbec zmíněny, a které měly hranici pouze s východní markou, ale olomoucké úděly Svatopluka a Oty. Nevíme ovšem jistě, jestli se k nim Boleslav nedostal.

Chronologii je v této části kronik obtížné přesně určit. Je skoro jisté, že jak tažení do Slezska, tak i tažení na Moravu se udály pravděpodobně ve stejném roce. Boleslavovo tažení na Moravu lze dosadit do března roku 1103, neboť Gallus datuje začátek výpravy na den Zmrtvýchvstání Páně.⁶² Je možné, že Boleslavovo tažení bylo chronologicky první, a mělo za cíl zkomplikovat plánované tažení do Slezska. Nebo bylo naopak reakcí na dané tažení, jako odplatná výprava. Opět se zde ale vyskytuje problém tažení v měsíci, který je chladný a nepříznivý vojenským akcím. Dle Galla se po relativně úspěšném tažení vrátil Boleslav zpátky do Polska.⁶³ Co ale Gallus nezmiňuje, nejspíše z důvodů zachování Boleslavovy slávy a cti, je bohatý obnos, který Bořivoj od Boleslava obdržel výměnou za ukončení agrese proti Boleslavovým částem Polska a Slezska. Suma měla být asi tisíc hřiven stříbra. Zde se

⁵⁷ KOSMAS, str. 178-179, GALLUS, str. 454

⁵⁸ Jde mimo jiné o Vratislavovy bratry Konráda a Otu, kteří vládli na moravských údělech a jejich synové se dále angažovali ve sporech o knížecí stolec. Na rozdíl od situace v Polsku, bylo ovšem u Přemyslovců jasně definované, kdo je starší.

⁵⁹ ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí*. NLN-Nakladatelství lidové noviny, 1997. str. 129

⁶⁰ KOSMAS, str. 179

⁶¹ GALLUS, str. 454-455

⁶² GALLUS, str. 454

⁶³ GALLUS, str. 455

Kosmas o tomto úplatku vyjadřuje značně negativně. Neobviňuje ale Bořivoje, ale jeho rádce, kteří jej přemluvil, aby peníze vzal.⁶⁴ Problém, který Kosmas v tomto činu viděl, může být porušení slibu, který dal Bořivoj Zbyhněvovi. Zároveň s tím má Boleslav apelovat na Bořivoje, jako svého přítele a příbuzného.⁶⁵ Osudovým rozhodnutím Bořivoje nicméně nebylo vzít si od Boleslava peníze, ale nerozdělit se o ně se svým bratrancem Svatoplukem. Ten byl do této doby Bořivojovým spojencem, přidal se k němu na slezské tažení a rovněž bránil své úděly proti Boleslavovi. Proč se Bořivoj o odměnu nerozdělil, není jisté. Mohlo jít jednoduše o touhu si nechat celé jmění. Mohlo jít o to, že Bořivojovi nedocházelo, jaké následky mohou plynout z takovéto urážky. Oboje podporuje populární portrét Bořivoje jako vůdce neprozíravého. Bohužel, kroniky o Bořivojových motivacích mlčí. Dalo by se říct, že nejvíce z těchto událostí vytěžil právě Boleslav. Roztržka, započatá tím, že si Bořivoj ponechal celou sumu, pokud to tedy skutečně byl jediný nebo hlavní důvod, uvrhla české knížectví do dalšího vnitřního konfliktu mezi Přemyslovci, a Boleslav tak měl mnohem volnější prostor, aby zvládl vlastní boje v Polsku a aby se zbavil tlaku ze strany jak Bořivoje, tak i Svatopluka. Boleslav se nakonec se Svatoplukem možná i sblížil, mohl ho považovat za spojence proti Bořivojovi. Neexistuje žádný zdroj, ze kterého by se dalo usuzovat, že Boleslav měl v plánu znesvářit Bořivoje se Svatoplukem, ale je určitě možné o tom uvažovat.

Svatoplukovy útoky na Bořivoje započaly stejně jako u Oldřicha Istí. Svatopluk, stejně jako Oldřich, poslal agenty k Bořivojově družině, na jeho dvůr a po celém knížectví za účelem šíření pomluv, přemlouvání, podplácení a vyhrožování. Svatoplukova snaha oslabit Bořivoje za pomoci intrik byla, zdá se, úspěšnější než ta Oldřichova a již dalšího roku, 1105, se Svatopluk vydal na tažení proti svému bratranci.⁶⁶ Je s podivem, že právě Svatopluk měl větší úspěch se svojí informační kampaní než Oldřich, který na rozdíl od Svatopluka disponoval seniorátním nárokem na pozici knížete. Svatopluk mohl být jistě mnohem aktivnější a prozíravější než Oldřich, nebo je možné, že na rozdíl od počátečního období Bořivojovy vlády byla Bořivojova družina a předáci v knížectví v deziluzi z jeho schopností jako knížete, a byli tedy mnohem ochotnější dát se na stranu Svatopluka. Jak popisuje Gallus Anonymus, Svatoplukovi měly pomoci s tažením do Čech oddíly jak Boleslava, tak i uherského krále Kolomana, se kterým dříve Boleslav uzavřel smlouvu.⁶⁷ Zdá se ovšem, že ani uherské ani polské oddíly nepronikly do Čech příliš daleko, pokud vůbec.⁶⁸ Svatopluk se tak před bitvou ocitl sám. Sice se k němu přidali mnozí z předáků, ale Svatopluk patrně počítal s mnohem větší odezvou, neboť své vojsko položil do Prahy mezi Pražský hrad a Vyšehrad, nejspíše někde kolem dnešního Staroměstského náměstí, s

⁶⁴ KOSMAS, str. 179

⁶⁵ KOSMAS, str. 178-179

⁶⁶ KOSMAS, str. 178-179

⁶⁷ GALLUS, str. 456

⁶⁸ Uherské oddíly byly patrně rozptýleny děním v Uhrách a polské oddíly nakonec nejspíš nebyly ani nutné. Viz. ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí*. NLN-Nakladatelství lidové noviny, 1997. str. 130

očekáváním, že se mu oba hrady vydají bez bitvy.⁶⁹ Bořivoj ale oba hrady silně opevnil a Svatopluk byl nakonec nucen k ústupu.

Je možné, že mohl mít dobrý důvod, proč očekávat brány hradu otevřené. Některé pasáže u Kosmy naznačují, že měl Svatopluk mít určitou dohodu s hradními posádkami, ze které sešlo.⁷⁰ Nejenom, že se hrady nevzdaly, ale Svatopluk sám měl být zesměšněn. Nyní se již Bořivoj vydal Svatopluka se svým vlastním vojskem pronásledovat. Nedošlo ale k žádné bitvě. Bořivoj se zde mohl opět jevit jako slabý vládce, který není schopen vykonat zásadní čin, ale, jak již bylo zmíněno, Svatoplukův vliv byl v knížectví silný. Bořivoj se tak mohl právoplatně obávat, že by v samotné bitvě ztratil podporu své družiny a předáků. Tak alespoň vysvětluje Bořivojovu neochotu k bitvě Kosmas.⁷¹ Ti, co Bořivoje zradili a obávali se hněvu knížete, táhli zpět se Svatoplukem a svůj další čas strávili jak na olomouckém údělu, tak v Polsku u Boleslava III.

Jedním z důvodů, proč se Bořivoj nadále Svatoplukem nezabýval, mohlo být dění v Říši. Bořivoj se vydal do Řezna, aby podpořil císaře Jindřicha IV., který ho povolal proti svému synovi, budoucímu císaři Jindřichu V.⁷² Ostatní spojenci císaře ho ovšem postupně opouštěli a nakonec, jelikož zůstat se jevilo jako nemoudré rozhodnutí, odešli i Češi. Císař se poté vydal do Čech, kde ho Bořivoj přivítal s císařskými poctami a dále ho doprovodil ke svému švagrovi Wiprechtovi. Roku 1106 císař zemřel.⁷³

Následujícího roku 1107 se Svatopluk rozhodl znovu využít intrik k dosažení svého cíle. Tentokrát už s daleko větším úspěchem. Podařilo se mu proti Bořivojovi poštvat i jeho dříve blízké přátele a společníky. Mezi ty hlavní patřili oba Vršovci, Božej a Mutina, kteří se ke Svatoplukovi přidali. Ale i Bořivojův vlastní mladší bratr Vladislav, který ještě při minulém pokusu o svržení stál při Bořivojovi, se sám stal tím, kdo poslal pro Svatopluka, aby se znovu pokusil zmocnit stolce.⁷⁴ Kosmas zde znovu dává značnou vinu Bořivojovým rádcům, a knížete popisuje jako člověka prostého a dobrého, který chybně důvěřoval Svatoplukovým agentům, a stal se nedůvěřivým a paranoidním vůči svému vlastnímu okolí. Mezi Svatoplukovy stoupence se očividně přidalo dostatečné množství předáků a družiníků, neboť roku 1107 je Bořivoj II. poprvé zbaven knížecího stolce a Svatopluk Olomoucký se stává českým knížetem.

Svatoplukova vláda

⁶⁹ KOSMAS, Str. 180

⁷⁰ Konkrétně: *estimantes, quod ex utraque urbe sui coniuratores illa nocte confuerent ad eos*. KOSMAS, Str. 180-181

⁷¹ KOSMAS, str. 181

⁷² Římský král Jindřich V. Sálský se roku 1104 přidal k dalším povstalcům a vzbouřil se proti svému otci, poté ho zajal a donutil vzdát se trůnu ve svůj prospěch.

⁷³ KOSMAS, str. 182-183

⁷⁴ KOSMAS, str. 183-185

Bořivoj se v tuto chvíli vydává do Polska do exilu. Jeho vztah s Boleslavem se mezitím musel do nějaké míry normalizovat. Je možné, že se tak stalo během konfliktu se Zbyhňevem během roku 1106.⁷⁵ Domnívám se, že je možné, že po prvním Svatoplukově neúspěšném pokusu o převrat se Boleslav s Bořivojem mohl usmířit opět za účelem toho, aby Bořivoj nenarušoval Boleslavovu vlastní příbuzenskou při. Kosmas Bořivojovo svržení pokládá za téměř ohavný skutek, který neslouží k ničemu jinému, než k potěšení Poláků a Uhrů, které v tomto kontextu nazývá poměrně vulgárně.⁷⁶ Pro Kosmu toto bylo přesně to, čeho se v českém knížectví obával. Svržení Přemyslovského knížete příbuzným a bratrovraždou pře, které připomínaly čím dál tím více události, které se udály mezi Jaromírem a Oldřichem. Ačkoliv Kosmas zřejmě neměl žádné iluze o Bořivojově legitimitě, události roku 1107 později sepisuje mohou být tím, před čím se ve své kronice možná snažil varovat budoucí knížata.

Bořivoj se do Polska nevydal sám. Spolu s ním se tam vydali i ti předáci, kteří Bořivoje ani ke konci nezradili, a co je důležitější, vydal se s ním na cestu i jediný Bořivojův bratr a příbuzný, který byl zároveň živ, a zároveň stál stále na jeho straně, nejmladší Vratislavův syn Soběslav. Mezitím byla mezi Svatoplukem a předáky vytvořena jakási dohoda, jež za následníka stolce označovala Vladislava.⁷⁷

Bořivoj se nakonec rozhodl k tomu samému postupu, který mu zajistil titul českého knížete již roky předtím, a k tomu samému, kterého se pokusil využít i Oldřich. Přijel za králem do Saska a apeloval na novou hlavu říše, tehdy ještě římského krále Jindřicha V. Tomu, jak se již jevílo být zvykem, nasliboval obrovské bohatství výměnou za pomoc při znovunastolení na knížecí stolec. Jindřich V. souhlasil a poslal pro Svatopluka, aby za ním přijel. Způsob, kterým bylo pro Svatopluka posláno, byl ale spíše výhrůžný než diplomatický.⁷⁸ Svatopluk svolil a odjel za Jindřichem. Svatopluk sice mohl doufat, že král se bude snažit zaujmout neutrální postoj a vyřeší konečně otázku českého knížete, možná i v jeho prospěch, s větší pravděpodobností ale věděl, že podplacený král se ho chystá přinejmenším zajmout. Důvodem proč se na tak nebezpečnou pouť nakonec vydal, může být jednoduše fakt, že neměl na vybranou. Pokud by odmítl, král by se mohl rozhodnout na Čechy zaútočit a Svatopluk si zřejmě uvědomoval, že v jeho situaci ozbrojený konflikt s králem nestojí za risk. Vydal se tedy ke králi a ten ho okamžitě vsadil do vězení. Bořivoje poté poslal zpět do Čech, aby pro sebe získal své knížectví, doprovázet ho měla družina, možná od Wiprechta z Grojče. Ani družina ale Bořivojovi nepomohla zpět, Svatopluk pověřil svého bratra Otu, aby se staral o Svatoplukovy zájmy v knížectví během své cesty⁷⁹, Ota se vydal s vojskem k Donínu, kde se měl setkat s Bořivojem a jeho družinou. Když se o tom ovšem

⁷⁵ Konflikt v Polsku skončil tím, že Zbyhňev Boleslavovi podstoupil Velkopolsko a Boleslav III. Křivoústý tak započal svou vládu. K tomu se vyjadřuje ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí*. NLN-Nakladatelství lidové noviny, 1997. Str. 130

⁷⁶ KOSMAS, str. 185

⁷⁷ KOSMAS, str. 197, také ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí*. NLN-Nakladatelství lidové noviny, 1997. str. 131,

⁷⁸ *Per coronam capitis mei mando tibi et precipio ut sine dilatione ad me venias, aut si venire tardaveris, procul dubio ego in iusticia et iudicio te et tuam Pragam celeriter visitabo*. KOSMAS, Str. 186

⁷⁹ ŽEMLIČKA, str. 131, také KOSMAS, str. 186

Bořivoj dozvěděl, utekl zpět z Čech do Polska, kde se znovu uchýlil do exilu u Boleslava.⁸⁰ Sumu, kterou králi slíbil, mu vyplatil, nehledě na to, že svého cíle nedosáhl. Král na tom dozajista trval, svou úlohu, tedy inkarceraci Svatopluka, splnil, a to že Bořivoj nebyl schopen se znovu ujmout vlády, nejspíše nepovažoval za relevantní. Kosmas zde, již poněkolikáté, opět naráží na zlo korupce a prodejnost titulů a popisuje římského krále jako lakomého a chamtivého člověka.⁸¹ Svatopluk se nakonec rozhodl pokusit se koupit od krále svobodu a za příslib deseti tisíc hřiven byl propuštěn a vrátil se do knížectví. Kosmas zde Svatopluka neobviňuje ani zdaleka tak moc jako krále, a Svatoplukův čin vysvětluje jako čin vykonaný ze zoufalství a strachu před smrtí. Svatopluk se následně horlivě snažil sehnat co největší množství pokladů, na zaplacení své kauce.⁸² Vyloupil kostely a chrámy a rovněž oloupil židovskou komunitu o velkou částku. Ačkoliv Kosmas píše, že rovněž dostal mnoho darů od předáků a že velká část obyvatelstva se na Svatoplukovu žádost skládala, včetně biskupa Heřmana,⁸³ Ani tak ovšem částka nestačila a Svatopluk byl nucen poslat svého bratra Otu jako rukojmí. Ten ovšem nedlouho poté utekl, což prý římský král nesl nelibě, a ačkoliv se o přímých následcích prameny nezmiňují, dále je psáno⁸⁴, že bylo Svatoplukovi odpuštěno poté, co se mu narodil syn Jindřich, pojmenovaný právě po králi, který ho sám pokřtil. To by mohlo nasvědčovat tomu, že Svatopluk skutečně nedostával pouze dary, ale sám si bohatství od svých obyvatel bral, a namísto štědrosti poddaných vůči svému vládci, může tato pasáž spíše poukazovat na korupci v knížectví. Tento čin krále Jindřicha byl již čtvrtým zásahem římského krále do vnitřních záležitostí následnictví v českém knížectví během devíti let a jasně ukazuje, jak Břetislavovo setkání v Řezně narušilo nezávislou politiku v knížectví.

Bořivojův další pokus vrátit se do Čech přišel v roce 1108, kdy se měl vydat na tažení spolu s Poláky, zatímco Svatopluk byl s králem Jindřichem v Uhrách. Je možné, že Svatoplukova účast na tažení byla rovněž kompenzací za odpuštění zbytku dluhu. Správa knížectví byla přenechána Vackovi, jednomu z předáků a Svatoplukových družiníků a Vršovci Mutinovi.⁸⁵ Zvolení zrovna těchto dvou předáků se ukázalo být jako nešťastné, neboť se ukázalo, že stejně jako Svatopluk, i Vacek a Mutina byli zběhlí, co se týče dvorských intrik. Co přesně se událo během Bořivojova útoku, není možné určit. Co víme, je, že Svatopluk se dozvěděl o vojenském úderu, když byl stále v Uhrách, a stejně se tak dozvěděl, že je Mutina v kontaktu s Bořivojem a možná mu i pomáhá, nebo dokonce Bořivoje sám pobídl k pokusu o útok.⁸⁶ To ostatně není nemožné, vztah Bořivoje a Mutiny byl zpočátku vstřícný v raných dobách Bořivojovy vlády, kdy se Vršovci vrátili na Žatec a Litoměřice. Incident, kdy se Vršovci uchýlili ke

⁸⁰ KOSMAS, str. 185-187

⁸¹ *Vadit haud ingarus, quid sibi facturus rex auro corruptus et avarus.* KOSMAS, str. 186

⁸² Tato epizoda je v Kosmově kronice popisována téměř satirickým a ironickým způsobem, co se týče Svatoplukova až zoufalého snažení o získání financí na zaplacení císaři.

⁸³ KOSMAS, str. 187-188

⁸⁴ KOSMAS, str. 188

⁸⁵ KOSMAS, str. 189

⁸⁶ KOSMAS, str. 188-190

Svatoplukovi, mohl být pouze nedorozumění způsobené pomluvami a lžemi, které Svatopluk šířil v Bořivojově okolí. Kosmas píše, že Vacek, který poznal nekalé úmysly Mutiny, ohlásil tuto zradu Svatoplukovi a sám prý k Bořivojovi vyslal posla se lstivým záměrem lhát o Svatoplukově návratu do Čech, čímž úspěšně vystrašil Bořivoje a ukončil tažení. Bořivoj se vrátil zpátky do Polska.⁸⁷ Zdali se události odehrály skutečně tímto způsobem není jisté. Vacek mohl pouze závidět vlivu, kterým Mutina disponoval, a toužit po více samostatném řízení věci v knížectví bez dělby moci s dalším předákem, který ještě k tomu pocházel z tak nespolehlivého rodu jako Vršovci. Co následuje, je neslavné vyvraždění Vršovců. V Kosmově kronice se důvodů k tomuto činu uvádí více, Svatopluk obhajuje své rozhodnutí vraždou svých předků, Jaromíra a Břetislava II.⁸⁸ Zrada, které se měl dopustit Mutina, měla sloužit jako poslední kapka číše Svatoplukova hněvu, který se po jeho návratu do Čech manifestoval vyvražděním celého vršovského rodu. Této události byl Kosmas pravděpodobně přímým svědkem, tedy alespoň na jednom z míst zabíjení, a jistě v něm zanechala určitou stopu, popis samotného aktu je velice barvitý. Ti, co přežili, se uchýlili do exilu v Polsku a v Uhrách.⁸⁹ Pro nás stojí za zmínku, že během Svatoplukova monologu, kdy vysvětluje svoje motivace, je Bořivoj zmíněn jako člověk, který je sám obětí klamavých rádců, a nikoli jako jeho nepřítel. Vina je opět svalena na Bořivojovy rádce a zkorumpované předáky, a především – Vršovce jako hlavní antagonisty rodu Přemyslovců. Svatopluk ve své promluvě rovněž přiznává svou vinu ve svrhnutí Bořivoje z knížecího stolce.⁹⁰ Kosmas se především snaží nezdiskreditovat jakéhokoliv současného Přemyslovce, nehledě na to, zda patří mezi jeho oblíbence, či nikoliv. Pokud Kosmas o těchto událostech psal skutečně mezi lety 1119 až 1125, Svatopluk již byl po smrti, ale jeho bratr nikoliv, a Kosmas se tedy možná chtěl vyjadřovat alespoň do jisté míry pozitivně o všech Přemyslovcích patřících do této éry.⁹¹ Svatopluk se tedy prezentuje jako kající se panovník a vina ze všech činů je svalena na rádce a Vršovce.

Svatopluk nadále vládnul nad knížectvím a účastnil se několika tažení, které král Jindřich podnikal. Většina jejich tažení do Uher a do Polska ovšem skončila neúspěšně.⁹² Pro příběh Bořivoje je poté důležitějším již rok 1109, který se stal Svatoplukovi osudným. Ve vojenském táboře se dle kronikáře objevil voják, který proklál Svatopluka oštěpem.⁹³ Tato událost je ojedinělá v tom, že je prakticky identicky zmíněna hned v několika různých pramenech.⁹⁴ Kdo za touto vraždou stál, je stejně záhadné, jako kdo stál za vraždou Břetislava. Stejně tak jako u Břetislava, i Svatopluk měl veliké množství nepřátel a potenciálních konkurentů. Nám se nabízí jako možný podezřelý Bořivoj. Měl veškeré důvody

⁸⁷ KOSMAS, Tamtéž

⁸⁸ KOSMAS, str. 190

⁸⁹ KOSMAS, str. 190-193

⁹⁰ *Quid autem meruit frater meus Borivoy, qui sub vestra potestate regnabat et per omnia vobis ut proprius empticius parebat?*, KOSMAS, str. 190-191

⁹¹ Je možné, že i přes nevraživost Přemyslovců, se členové tohoto rodu snažili o pozitivní náhled na své příbuzné a sourozence, nehledě na to, zdali již byli po smrti.

⁹² Například obléhání Prešpurku roku 1108 během konfliktu s Uhry: KOSMAS, str. 193-195

⁹³ KOSMAS, str. 195-197

⁹⁴ GALLUS, str. 471, také PEGAV, str. 248

k tomuto činu, a láska k bratranci není ctností, na kterou by se v takovém případě dalo spoléhat. Navíc by to nebylo poprvé, kdy by byl Bořivoj jeden z možných podezřelých z bratrovraždy, i Břetislavova smrt mu prospěla. Ale Svatopluk měl možná ještě víc nepřátel než Břetislav. Za vraždou stejně tak mohli stát Vršovci a jejich spojenci. Vršovce obviňuje přímo Kosmas, který udává i jméno toho, kdo vraha poslal⁹⁵, ale nic v tomto případě nemůže být dokázáno. Vršovci by ale bezesporu měli veškerou motivaci k tomuto činu. Další z podezřelých mohli být někteří z Bořivojových spojenců, které měl v dalších zemích, tedy švagr Wiprecht z Grojče, věčný Bořivojův přítel, nebo dokonce Boleslav III. Křivoústý, jenž by rovněž upřednostňoval Bořivoje jako knížete. V Pegavských análech je Wiprecht vyloženě popisován jako ten, kdo naplánoval Svatoplukovu smrt, nicméně na přesnost a autentičnost tohoto pramenu není naprostý spoleh.⁹⁶ Nehledě na to, že popisovat svého zakladatele jako strůjce vraždy knížete je přinejmenším podivné, ovšem leda, že by to byla pravda. Gallus Anonymus se o atentátu rovněž zmiňuje, ale neobviňuje nikoho konkrétního, což může vyvolat podezření, zda za aktem skutečně nestála polská strana. Gallus se každopádně o Svatoplukovi zmiňuje jako o aktivním a akčním bojovníkovi, jenž byl nicméně protivníkem Boleslava a jehož smrt Poláci přijali s jakýmsi tichým nadšením. Ať za atentátem stál kdokoliv, vláda Svatopluka Olomouckého byla po dvou letech u konce. Jeho předák Vacek, nejspíše pokoušeje se udržet si moc na dvoře, volal po zvolení bratra Oty jako dalšího knížete, k čemuž prý římský král, alespoň dle Kosmy, i svolil. Nicméně existovala dohoda o dalším nástupnictví Vladislava, kteroužto dodrželi ostatní čeští předáci, a kterou podpořil i biskup Heřman.⁹⁷

Bořivoj, jenž se dozvěděl o úmrtí svého bratrance, se okamžitě vydal do Čech s cílem zaujmout své místo jako český kníže. Měl podporu Wiprechta z Grojče, a dá se spekulovat, že možná i krále Jindřicha i Boleslava Křivoústého. Byl tedy jedním z hlavních kandidátů na knížecí stolec. Roku 1109 se prý bez boje zmocnil hradu v Praze a vyčkával.⁹⁸ Mezitím dovolil svým věrným rozkrást majetek těch, kteří utekli, protože stáli za Vladislavem, nebo se již předtím přidali na jinou stranu než tu Bořivojovu. Biskup Heřman se ocitl v domácím vězení.⁹⁹ Ačkoliv se nikdy aktivně neangažoval přímo proti Bořivojovi, podporoval radši nástup Vladislava, což byl pro Bořivoje dostatečný důvod k jeho zadržení. Co se týče zmocnění Prahy, je zajímavé, že ačkoliv se Kosmas zmiňuje o vojenské pomoci, kterou Bořivojovi poskytl Wiprecht z Grojče, nezmiňuje se o polské pomoci, kterou měl prý poslat Boleslav, jak píše Gallus Anonymus¹⁰⁰. Je možné, že toto opomenutí je zapříčiněno nelibostí, kterou Kosmas k Polsku cítil.

⁹⁵ Jan, syn Čestův: KOSMAS, str. 196

⁹⁶ PEGAV, str. 248-249

⁹⁷ KOSMAS, str. 197-198

⁹⁸ KOSMAS, str. 198-199

⁹⁹ To se stalo možná kvůli nikoliv vyloženě antagonistickému chování biskupa Heřmana vůči Bořivojovi, ale kvůli jeho umírněnosti a snaze se o jisté smírné řešení situace, které ovšem nevyhovovalo Bořivojovi, jenž měl zrovna v moci Prahu.

¹⁰⁰ GALLUS, str. 472

Čeští předáci byli v nezáviděníhodné situaci, když se měli dát na stranu jednoho z kandidátů, a to náhle po smrti knížete.¹⁰¹ Oldřich sice mohl být kandidátem, ale patrně se rozhodl, že se již nebude angažovat, a samotná volba Vladislava jako Svatoplukova nástupce Oldřicha chytře vyšachovala z nástupnictví.¹⁰² Ota měl sice spojence ve Vackovi a moravských předácích, ale nejspíše měl pramalou šanci na zvolení v Čechách. Spor tedy zůstával mezi Bořivojem a Vladislavem. Bratři, kteří ještě donedávna byli spojenci, se nyní ocitli proti sobě ve sporu, kdo bude dalším českým knížetem. V knížectví se rozhostil chaos a bezvládí, mnozí vojáci patřící ke kdejaké skupině plenili okolí a nikdo si nemohl být naprosto jistý, kdo se stane dalším knížetem. Mnozí se měli připojit k Bořivojovi, ale z Kosmova vyprávění lze usuzovat, že jen nemnozí z této skupiny tak činili z upřímné loajality.¹⁰³ Situace byla nejistá, ale byl to Bořivoj, kdo v tento moment ovládal Prahu. Slavné uvítání, které mu bylo dopřáno, bylo složeno nejenom tedy z věrných, ale i vystrašených předáků a obyvatel, kteří nevěděli, jak se situace bude vyvíjet a stejně tak možná i z oportunistů, kteří z ní chtěli vytěžit co nejvíc. Hrabiš, jeden z Bořivojových falešných rádců se stal přední postavou knížectví a bylo mu svěřeno vedení nad těmi, co nyní skládali Bořivojovi sliby věrnosti. Bořivoj sám, který patrně věděl, že jeho situace je nejistá, se raději přestěhoval do Vyšehradu, který byl z hradů bezpečnějším.¹⁰⁴

Vladislav se o událostech v Praze dozvěděl, když byl na cestě ke králi Jindřichovi. Mezitím se k Praze rovněž blížily oddíly předáka Vacka a Oty Olomouckého, jenž se s Vladislavem očividně sblížil natolik, aby ho podporoval.¹⁰⁵ V této době se zajímavě opakují paralely se situacemi, kterých byl Bořivoj již svědkem. Bořivoj po smrti knížete opět pospíchal a zmocnil se Prahy. Konkurent na pozici knížete se poté přiblížil s vojskem a Prahu oblehl, tak jak se již událo dříve. A tak, jak bylo i v případě Svatopluka, byly hrady silně opevněné a obsazené vojáky. Tak jako když se schylovalo k bitvě s Oldřichem, i nyní Bořivojovi táhly na pomoc oddíly, nyní Václava, syna Wiprechata z Grojče a Bořivojova a Vladislavova synovce. Tyto oddíly ovšem byly Vladislavem poraženy v bitvě a ti co přežili, záhadně zemřeli poté, co byli vpuštěni do Prahy.¹⁰⁶ Je možné, že za tímto hromadným úmrtím stála nějaká nemoc. V tuto chvíli se Kosmas opět vyjadřuje obšírně ke zlu, kterým jsou bratrovražedné půtky a občanské války a obzvláště negativně píše o násilí mezi příbuznými.¹⁰⁷ Kosmas psal možná převážně během doby vlády knížete Vladislava, a tak se s obzvláště velkou opatrností vyjadřuje o jeho činech a skutcích. Je možné, že Kosmas úmyslně zastíral, že poražení z boje byli pobiti Vladislavem a jeho muži.

¹⁰¹ Kosmas popisuje skoro až panickou situaci Pražanů, kteří byli situací v knížectví a v Praze značně zmateni a kteří měli problémy s rozhodováním k jaké straně se mají přidat. KOSMAS, str. 198-199.

¹⁰² ŽEMLIČKA, str. 131

¹⁰³ KOSMAS, str. 199

¹⁰⁴ Tamtéž

¹⁰⁵ Tamtéž

¹⁰⁶ KOSMAS, str. 201-202

¹⁰⁷ *Crudelius enim civili geritur bello, ubi filius patrem cimbello et pater filium provocat duello, alius cit suum germanum ad monmachiam, alius fratrem ceu hostem captum ligat et expoliat, alius cognatum suum obtruncat, alius amicum quasi inimicum trucidat, ubique feda res agitur et abhominabile scelus patrat.* KOSMAS, str. 201-202

K finální bitvě mezi Bořivojem a Vladislavem ale nakonec nedošlo. Vladislav vyslal posly pro krále Jindřicha na hrad Bamberk a požádal ho, aby konečně nastolil řád v knížectví. Jak již je v tuto dobu zvykem, k žádosti byl připojen i slib pěti set hřiven stříbra za.¹⁰⁸ Lze předpokládat, že řád, který měl Vladislav na mysli, zahrnoval jeho vlastní osobu jako knížete českého. Žádal Jindřicha tedy pravděpodobně nejenom o nastolení míru, ale i o knížectví, které musel dobývat silou od svého sesazeného bratra. Do žádosti rovněž přidal i obvinění vůči Wiprechtovi Grojčskému, který zůstal Bořivojovým věrným spojencem a který Bořivoje podporoval ve všech ohledech. Roku 1110 král Jindřich přijel do českého knížectví s cílem konečně nastolit pořádek. Poslal tedy pro Vladislava a Bořivoje, biskupa Heřmana a Václava, syna Wiprechtova, jenž byl jedním z přeživších bitvy u Prahy, aby za ním takto všichni přijeli naproti do Rokycan. Král byl rozhodnut, a spokojen s úplatky, které mu byly dány jak od Vladislava, tak i od biskupa Heřmana. Bořivoj a Václav Grojčský byli uvězněni. Vladislav zůstal jako jediný kandidát na českého knížete a tím se i stal. Bořivojovi stoupenci byli připraveni buďto o zrak, majetek, nebo obojí. Mnozí byli posláni do vyhnanství, které jako v případě předchozí Bořivojovy porážky, našli u polského knížete Boleslava, na jehož dvoře se zdržoval i Soběslav.¹⁰⁹

Vladislavova vláda

V tento moment se prameny na určitou dobu o Bořivojovi odmlčují. O jeho pobytu ve vězení krále Jindřicha toho nevíme prakticky nic. Co se týče Vladislavovy vlády, jeho vztah s Otou Olomouckým se rozpadl, a Ota byl, jak se stávalo u Přemyslovců čím dál častěji, uvězněn.¹¹⁰ Dále se Vladislav účastnil neúspěšné bitvy proti Polákům a Soběslavovi¹¹¹. V tuto chvíli se do popředí dostává vdova po králi Vratislavovy, Svatava Polská. Soběslav byl jejím nejmladším synem a je možné, že právě s ním měla nejbližší vztah. I když další její synové se pouštěli do různých bitev mezi sebou s cílem stát se hlavou knížectví, až v momentě, kdy se Soběslav stává aktivním, se Svatava zapojuje do vnitřní politiky. Svatava měla za cíl smířit své syny, Vladislava a Soběslava. Jako vdova po králi a teta Boleslava III. Křivoústého měla potenciálně silnou pozici pro vyjednávání jak v Čechách, tak i v Polsku. Její snahy nepřišly vniveč. Vladislav k sobě Soběslava povolal a dal mu do správy hrad Žatec, jemuž dříve vládli Vršovci.¹¹² Ani poté ale vztahy mezi Přemyslovci nezůstaly klidné. Soběslav spáchal atentát na vlivného předáka Vacka, který byl znám pro svou lstivost a intriky.¹¹³ Po krátkém uvěznění v Lužickém Srbsku a dramatickém útěku se nakonec Soběslav vrátil opět do Polska. Ota byl propuštěn z vězení a vrátil se na Moravu. Soběslav se poté pokusil o další útok na Čechy, vedený spolu s Poláky.¹¹⁴ Za

¹⁰⁸ KOSMAS, str. 202

¹⁰⁹ KOSMAS, str. 202-203

¹¹⁰ KOSMAS, str. 203-204

¹¹¹ KOSMAS, str. 206-207

¹¹² KOSMAS, str. 209

¹¹³ KOSMAS, str. 211-212

¹¹⁴ KOSMAS, str. 213

Soběslava se tentokrát přimluvil Boleslav Křivoústý. Vladislav bratrovi znovu odpustil a dal mu do správy region kolem Hradce Králové. Mezi Vladislavem, Boleslavem a Soběslavem zavládl křehký mír a po smrti Oldřicha a Litolta byla navíc volná vláda nad moravskými úděly, které byly do správy dány rovněž Soběslavovi. Zajímavé je, že Svatava, která byla i Bořivojovou matkou, se nikterak viditelně nezapojovala do sporů v jeho prospěch a, jak již bylo zmíněno, upřednostňovala spíše Vladislava se Soběslavem. Dramatické události v říši, například rebelie saského vévody Lothara a konflikt s papežstvím se českých knížat příliš nedotkly, což naznačuje, že vliv na říši, který mělo české knížectví za vlády krále Vratislava, byl skutečně ztracen. Zároveň díky tomu nebyly vnitřní konflikty v Čechách podpořeny či využity římským panovníkem. Na druhou stranu se stal Vladislav prvním českým knížetem, který se stal císařovým arcicíšníkem.¹¹⁵

Poslední vláda Bořivoje a smrt

Bořivoj se znovu objevuje v roce 1117, kdy je císařem propuštěn z vězení. Toto rozhodnutí o Bořivojově propuštění se může jevit jako náhodné a nepříliš logické. Bořivoj byl pro Vladislava stále jistou hrozbou, byl to jediný další žijící Přemyslovec, který na knížecím stolci již seděl, a mohl na něj vznést nárok, jakkoliv byla jeho legitimita problematická. I přesto byl nyní po smrti Oldřicha a Litolta nejstarším. Co je ovšem mnohem více překvapivé, je další událost. Vladislav se prý měl vzdát vlády v Čechách ve prospěch Bořivoje. Ten zase, z lásky a vděku vůči svému bratru, si měl s Vladislavem rozdělit knížectví na dvě půlky. Vladislav měl vládnout územím na sever od řeky Labe a měl slíbit svého bratra poslouchat v radách. Nejdříve si můžeme rozebrat, jaké mohly být motivace pro propuštění Bořivoje z vězení. Císař sám s tím pravděpodobně neměl žádný problém, Bořivoje uvěznil hlavně kvůli zavedení pořádku a Vladislava podpořil i díky úplatku, který od něj dostal. S Vladislavem měl císař dobrý vztah, výzvu z Čech považoval nejspíše za Vladislavovo vlastní rozhodnutí. Pokud si chtěl císař ponechat Bořivoje jako možnou hrozbu proti Vladislavovi, byl nakonec přesvědčen, aby byl Bořivoj propuštěn. Za Bořivojovo propuštění se mohlo přimluvit mnoho mocných osobností jak v knížectví, tak i v okolních zemích. Bořivoj měl věčného spojence ve Wiprechtovi z Grojče, a rovněž měl podporu i u Boleslava III. Křivoústého a rakouského markraběte Leopolda III., jenž byl Bořivojovým švagrem. Přímo v Čechách měl Bořivoj nyní potenciálního spojence v Soběslavovi, který byl v tento moment ve smíru s Vladislavem a vládl svým vlastním údělem.¹¹⁶ Biskup Heřman se sice příliš neangažoval do Bořivojovy vlády, ale i on měl podíl na předešlém sblížení Přemyslovců, a není vyloučeno, že byl aktivní i v tomto případě.¹¹⁷ To samé lze říci i o Svatavě Polské, ta se angažovala především u případu Soběslava, lze ale snadno předpokládat, že s dalším smířením svých synů bude souhlasit a aktivně ho

¹¹⁵ ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí*. NLN-Nakladatelství lidové noviny, 1997, Str. 136. Také FIALA, Zdeněk. *Počátky české účasti v kurfiřtském sboru*, SH 8, 1961, str. 29-30

¹¹⁶ KOSMAS. Str. 214-215

¹¹⁷ KOSMAS. Str. 217-218

podporovat. Vladislav mohl k propuštění Bořivoje svolit vzhledem k nátlaku početných spojenců, kteří knížete obklopovali. Je možné, že i Vladislav měl v plánu se s Bořivojem konečně usmířit, čímž by, alespoň prozatím, zavládla konečně klidná situace mezi Přemyslovci. Anebo je možné, že Bořivojovo propuštění bylo součástí daleko většího Vladislavova plánu.

Kosmas tento prazvláštní čin objasňuje tak, že byl Vladislavem vykonaný z popudu víry. Pokud se s tímto vysvětlením nespokojíme, je značně obtížné odhadnout, co k tomu Vladislava vedlo.¹¹⁸ Jedna z možných tezí je, že Vladislav využil Bořivojovy vlády k přípravě proti potenciálnímu budoucímu konfliktu se Soběslavem. To by nasvědčovalo tomu, že Vladislav očekával od Bořivojovy vlády, že bude slabá a neohrozí ho. Bořivoj se mohl starat o jisté správní úkony, zatímco Vladislav mohl sbírat a shromažďovat síly a zdroje na případný konflikt. Nicméně předání knížectví právě Bořivojovi, s jeho minulostí a dřívějšími konflikty s příbuznými, je dle mého názoru neuspokojivé vysvětlení. Domnívám se, že jedním z možných důvodů, proč se takto Vladislav rozhodl, je jakési vlastní upevnění moci v knížectví.¹¹⁹ Bořivoj, který měl stále mnoho stoupenců, již na knížecím stolci seděl a jeho nárok, ač byl jakkoliv diskutabilní, existoval. Vladislav mohl s Bořivojem uzavřít jakousi dohodu. Ačkoliv by to zpočátku vypadalo, že se Vladislav vzdává stolce, patrně bylo předem dohodnuto, že Bořivoj nabídne rozdělení vlády v knížectví. Tak by se moci chopili ti dva Přemyslovci, kteří na ní mají nárok a kteří již knížaty byli. Tím by byla svým způsobem znovu nastolena rovnováha ztracená ke sklonku vlády Břetislava II. Zdali tento systém dvou spoluvládců skutečně začal alespoň do jisté míry fungovat, není jisté. Skutečná moc patrně ovšem zůstala ve Vladislavových rukou. Ten by sice navenek ukazoval, že vládne s bratrem pospolu, a že si jsou navzájem loajální, větší smysl by ovšem dávalo, pokud si Vladislav svou vlastní moc nějakým způsobem pojistil. Je možné, že Bořivoj, pokud vůbec vládl, mohl dostat správu nad regiony Čech, které ještě nebyly natolik rozvinuté jako v budoucnu, například jižní Čechy. Vladislav si tak mohl ponechat zbylé a důležitější části knížectví. Nepříliš konkrétní „území jižně od Labe“ nám ale znemožňuje větší spekulace.

O této “druhé” Bořivojově a Vladislavové vládě je toho známo velice, až podezřele, málo. Kosmas se v tomto ohledu vyjadřuje spíše o potopách a tornádech, které Čechy sužovaly.¹²⁰ Další pro nás důležitý rok je až 1120, kdy nás Kosmas informuje o posledním a konečném svržení Bořivoje z knížecího stolce. To se událo 16. srpna roku 1120. Úryvek je napsán básnicky a je spíše tajemný. Sám Kosmas se ve výroku varuje před tím, aby řekl příliš mnoho, i když zná pravdu.¹²¹ Absence informací o politické moci, které nám Kosmas dává o období mezi lety 1117–1120, mohou naznačit, že situace v knížectví byla stále nejistá a Kosmas si sám nebyl jistý, co přesně může napsat či ne. Kosmův tajemný výrok

¹¹⁸ Tamtéž. Rovněž k tomuto: ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí*. NLN-Nakladatelství lidové noviny, 1997, Str. 137

¹¹⁹ ŽEMLIČKA, str. 447, pozn. 45

¹²⁰ KOSMAS. Str. 219

¹²¹ Tamtéž

týkající se Bořivojova svržení může vybízet k takovým závěrům, jako je nestabilní situace v knížectví, autorova nejistota či cenzura.

Co Bořivoj provedl, není známo. Je možné, že Vladislav z jejich dosavadního vztahu vytěžil všechno, co potřeboval, a Bořivoje se nadobro zbavil. Domnívám se ale, že to není jisté, neboť jednou z okolností Bořivojova svržení je fakt, že ho nikdo, a to včetně jeho bývalých spojenců, nepodpořil. Alespoň se nám o tom nezanechaly žádné zprávy. Bořivoj se ani neuchýlil k žádnému ze svých stoupenců v okolních zemích, ale raději do Uher, kde alespoň podle našich dosavadních zpráv neměl tolik kontaktů nebo jako jinde. To naznačuje, že Bořivoj se mohl dopustit něčeho, co ho připravilo o jeho nejbližší stoupence, včetně bratra Soběslava, který do té doby stál vždy při něm, a ukončilo jeho politickou dráhu. Vladislav od té doby vládnul v Čechách sám.

Bořivoj se v české kronice naposledy objevuje v záznamu roku 1124, kdy nás Kosmas informuje o jeho úmrtí v Uhrách.¹²² Za jakých okolností zemřel a z jaké příčiny, bohužel nevíme. Bořivojova smrt je, podobně jako jeho svržení, popsána básnickým způsobem, ale nikoliv tak tajemným, jako spíše oslavným. Kosmas shrnuje jeho životní dráhu, a Bořivoje popisuje jako muže, jenž vytrpěl mnohé křivdy, včetně patnácti let v exilu, z toho šest ve vězení. Zmiňuje jeho dvojí vládu a podobně jako v případě jeho posledního svržení, i zde Kosmas líčí, že se necítí být svoboděn plně psát o podrobnostech jeho pádu. Ve srovnání s popisem smrtí Přemyslovských knížat v Kosmově kronice, je Bořivojova zvláštní tím, jak je květnatá a oslavná, svým způsobem jako elegie. I dalším Přemyslovcům se dostalo v kronice poct, i když menších. Nakonec ani Vladislav Bořivoje nepřežil o příliš dlouhou dobu a dalšího roku, 1125, zemřel. Knížetem se stal nakonec Soběslav, a tak se téměř všichni synové Svatavy Polské a krále Vratislava vystřídali na knížecím stolci.

¹²² KOSMAS. Str. 227-228

Rodina

Synové a dcera Bořivoje II. a Helbirgy Babenberské jsou pro další výzkum značně obtížné osoby. I určení jejich dat narození je nelehké a Bořivojovo uvěznění a trojí vyhnanství za hranicemi, nehledě na absenci jeho manželky v pramenech během Bořivojova života a vlády, ještě více ztěžuje situaci.

Se svojí manželkou, Helbirgou Babenberskou měl Bořivoj II. vícero nám doložených dětí. Je zajímavé, že měl Bořivoj „tolik“ dětí, vzhledem k tomu, že se ženil poměrně pozdě, až když byl jmenován nástupcem, a když tolik času prožil v zahraničí. O jiných dětech, kromě těch s Helbirgou informace nemáme. Prameny ovšem rovněž mlčí o osudech jeho známých dětí a o jejich vlastních potomcích. Bořivojovi potomci jsou tedy těmi posledními z jeho vlastní větve rodu, o nichž se něco dozvídáme. Nejméně informací máme o Bořivojově dceři Rejčce či Richenze a o jeho synovi Albrechtovi, neboť jediné zmínky o jejich existenci se nacházejí v *Necrologium Bohemicum* a jsou to tedy pouze data, která nás informují o jejich smrti. V tomto prameni jsou přímo popsáni jako potomci Bořivoje II. Ačkoliv se *Necrologium Bohemicum* mohlo teoreticky v leccems mýlit, například v datech či v přesnosti příbuzenských vztahů, je jejich existence značně pravděpodobná, zemřeli ovšem patrně mladí, ne-li přímo v dětském věku.¹²³

Jiný problém se týká existence Bořivojova syna Boleslava. Jeho jméno, a hlavně spřízněnost s Bořivojem II. se nevyskytuje v žádném prameni a namísto toho jej nacházíme až v genealogické tabulce v díle Františka Palackého. Ačkoliv je ovšem Palackého práce značně detailní a propracovaná, zdá se, že některá ze jmen různých Přemyslovců a potencionálních potomků Přemyslovců pocházela z listin, která se posléze prokázala jako falza. Boleslav, syn Bořivoje II. patrně patří mezi tyto vymyšlené, nebo přinejmenším popletené, Přemyslovce.¹²⁴

Nejvíce, i když stále nemnoho, toho víme o dalších třech Bořivojových synech. Těmi jsou Jaromír, Spytihněv a Litold. Bohužel je velice obtížné určit, který z těchto synů byl tím nejstarším. Jaromír se v pramenech objevil pouze ve spojení s některými událostmi, za prvé jeho účastí na korunovační Římské jízdě, kterou se udála roku 1132. Stojí za zmínku, že stejně jako Bořivoj tuto jízdu podnikl dle pramene dokonce se stejným počtem ozbrojenců, tedy tři stovek.¹²⁵ Dále se dá Jaromír připomenout kvůli unikátnímu přízvisku *ducellus*, kterým je v nekrologiu jmenován. Jaromír dle nekrologia zemřel roku 1133 a svého otce tedy o dlouho nepřežil.¹²⁶ Spytihněv se objevuje v Kronice Mnicha Sázavského a rovněž k Kronice Vincentia, píše se, že roku 1141 Spytihněv odjel na pouť do

¹²³ *Necrologium Bohemicum*, ČsČH 15, 1967. Ed. GRAUS, František. str. 801-810

¹²⁴ PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*. České Museum, 1848. Str. 397.

K tomuto tématu rovněž: *Český diplomatář a jeho program*. GUSTAV Friedrich. In: *Český časopis historický* / Praha: Bursík a Kohout 6, č. 3, 1900. Str. 225-226

¹²⁵ KANOVNÍK VYŠEHRADSKÝ. *Fontes rerum Bohemiarum*, FRB. EMLER, J., Praha, 1874. Str. 29

¹²⁶ *Necrologium Bohemicum*, ČsČH 15, 1967. Ed. GRAUS, František. str. 801-810 K Jaromírovi také ŽEMLIČKA, Josef. „*Dvacet pánů*“, s. 301.

Jeruzaléma a stal se tak nejspíše prvním Přemyslovcem, o kterém máme doložené informace, že tuto pouť prokazatelně podnikl¹²⁷. Zemřít měl v roce 1157.¹²⁸ V knížectví to ovšem „nejdále dotáhl“ Bořivojův syn Litold. Tomu byly mezi roky 1135 až 1137 svěřeny do správy moravské údíly. Litold měl tedy na Soběslavově dvoře nejspíše do určité míry lepší pozici, pokud se mu dostalo takového důvěry. Tohoto postu byl ovšem roku 1137 Soběslavem zbaven. Nahrazen byl Soběslavovým synem Vladislavem.¹²⁹

Bořivojova manželka, Helbirga (Gerberga) Babenberská má nejisté osudy. Po posledním vyhnání jejího manžela do vyhnanství není doklad o tom, že by ho do Uher následovala, není ovšem ani doklad toho, že tomu tak nebylo. Vzhledem k tomu, že měla s Bořivojem mít alespoň pět potomků, je možné se domnívat, že následovala Bořivoje do jeho dalších exilů. Co se týče vyhnanství posledního, lze ovšem předpokládat, že zůstat v Čechách by pro ni nebylo moudré rozhodnutí. Pokud tedy Bořivoje nenásledovala do vyhnanství, je pravděpodobné, že se vypravila do svých rodných Rakous ke svému otci, Leopoldovi III. Víme, že tam měla ke sklonku života vstoupit do kláštera Göttweig, kde následně roku 1142, 18 let po svém manželu zemřela.¹³⁰

Co se týče Richenzy, bohužel vzhledem k obecné tendenci pramenů jsou ženy a dcery Přemyslovců často opomíjené. Synové Bořivoje II., jsou ovšem rovněž pozapomenuti. Nehledě na římské jízdy, poutě do Jeruzaléma a správu moravských údelů, o dalších, jako například o Albrechtovi, nevíme zhora nic. Proč tomu tak je, je těžké říct najisto. Je možné, že i přes to, že skutečně byli dětmi a syny Přemyslovce, který vládl, vytratili se z historie, i s možnými potomky které mohli mít. Je ovšem rovněž možné, že jejich minimální přítomnost v pramenech není náhodná, nýbrž možná úmyslná. Kosmas sice zemřel nedlouho po Bořivojovi, ale jako Přemyslovec, který možná zapříčinil, že se Kosmas o celém jednom období českého knížectví téměř odmlčel, mohl být Bořivoj, a posléze jeho rodina problematičtí i pro Kosmovy pokračovatele a další autory jiných pramenů a mohli se tedy stát obětmi úmyslného vynechávání z pramenů. Je ovšem pravda, že harmonizace tolika různých autorů tolika pramenů v této pokosmovské době by byla krajně nepravděpodobná. Rovněž absence v pramenech není úplná a více než jednu informaci o Bořivojových synech máme. Zůstávají ovšem Přemyslovci jejichž osudy a osudy jejich dalších možných potomků jsou nám neznámé.

IV. Obraz Bořivoje v kronikách

¹²⁷ *Fontes rerum Bohemicarum*. Tom. II, *Cosmae chronicon Boemorum cum continuatoribus* / Prameny dějin českých. Díl II, Kosmův letopis český s pokračovateli, edd. Josef Emler-Václav Vladivoj Tomek, Praha 1874. str. 417-418. K tomuto také J. ŽEMLIČKA, *Wallfahrten aus Böhmen nach dem Heiligen Land und ihre kulturelle Bedeutung (bis Mitte des 12. Jahrhunderts)*, in: *Wallfahrten in der europäischen Kultur*. Edd. D. Doležal, H. Kühne, Frankfurt/Main 2006, str. 39-40.

¹²⁸ *Annales Pragenses*, FRB II/2. Ed. J. Emler, Praha 1875, str. 378.

¹²⁹ MNICH SÁZAVSKÝ. *Fontes rerum Bohemicarum*, FRB. EMLER, J., Praha, 1874. str. 81

¹³⁰ MNICH SÁZAVSKÝ. *Fontes rerum Bohemicarum*, FRB. EMLER, J., Praha, 1874. str.82

Obraz v kronice Kosmy

Základním pramenem pro studium života Bořivoje II. je bezesporu Kronika Čechů od Kosmy. I v kontextu tohoto, pro české dějiny raného středověku zcela zásadního, pramene je Bořivoj unikátní. Je to právě během jeho života a jeho vlády, kdy Kosmas svoji kroniku píše. Na první pohled se může zdát, že právě proto jsou informace o Bořivojovi ty nejpřesnější, jaké můžeme mít. Jak již bylo řečeno, Kosmas měl, i díky své pozici ve svatovítské kapitule, a dost možná skvělému vzdělání skutečně výbornou pozici pro shromažďování aktuálních informací a jejich následné sepsání.¹³¹ Na druhou stranu je ale právě aktuálnost těchto událostí přítěží. Informace, které Kosmas získal o dobách dávno minulých, samozřejmě mohly být nepřesné, či zcela nepravdivé, a i Kosmas si mohl některé události upravit, aby se hodily do jeho narativu. Zároveň se lze domnívat, že neměl příliš mnoho možností, jak si události o minulosti ověřit. Avšak to, co zjistil o minulosti, byly znalosti, které již prošly jakousi zkouškou času, a mohly tak být brány tak, jak je Kosmas našel. Aktuální informace, které Kosmas získával, mohly být ovšem rovněž značně nepřesné, a pokud je dále Kosmas během psaní kroniky neupravil a pokud se ukázaly být nepravdivé, zůstaly nepřesné dodnes. Dalším faktorem je již zmíněné záměrné vynechávání informací, či strach z napsání toho, co Kosmas nepovažoval za moudré vyjádřit.¹³² Můžeme to právě vidět v této části třetí knihy, kdy se Kosmas o některých událostech vyjadřuje pomálu, skoro takticky tiše, nebo dokonce napíše, že není schopen svobodně popsat, to, co se stalo, a jak se to stalo. Jak lze tedy vidět, aktuálnost může být pro kronikáře dvojím ostřím.

Jak je tedy Bořivoj u Kosmy vyobrazen? Jedná se o člověka, který se vinou dalších mocných osob dostává neustále do situací, na kterých nenese vlastní vinu. Tu mu alespoň Kosmas nepřiznává. Namísto toho jsou na vině již zmínění špatní rádci, například Vacek, další členové rodiny či mocné postavy z okolních států, jako římsí králové a polští vládci. Nebylo to jeho rozhodnutí, být zvolen dalším knížetem, nýbrž Břetislavovo. I přes porušení seniorátu měl tedy právo bránit se a hájit svoji pozici proti Oldřichovi, Svatoplukovi i Vladislavovi. Kosmas dokonce využívá Bořivoje ke srovnání s událostmi dávno minulými, jako příklad prodejnosti a korupce cizích panovníků.¹³³ Popisuje Bořivoje jako knížete: „spravedlivého a muže pravdy milovného“.¹³⁴ Jeho kontroverzní rozhodnutí během některých okamžiků jsou pro nás nevysvětlitelná. Kosmas nám nepřenechal žádné detaily, které by osvětlily Bořivojovy motivace, a my si je tedy musíme vyložit sami. Kosmovo časté veršování na téma Bořivoje mohla být taktika, jak „zastříť“ některé nepohodlné informace. To nám nechává spoustu prostoru pro různé a diametrálně odlišné interpretace Bořivojových činů jako knížete, z nichž mnohé jsou populárně vysvětlena jako rozhodnutí slabého a nerozhodného vládce, možná i protože takovéto

¹³¹ K tomuto tématu například: TŘEŠTÍK, Dušan. *Kosmova kronika. Studie k počátkům českého dějepiscetví a politického myšlení*, Praha 1968

¹³² Například Kosmovy zápisy o rocích 1120 nebo 1124

¹³³ Viz. pozn. 22

¹³⁴ KOSMAS, str. 63-64

závěry jsou jednoduché přijmout. Pokud bychom chtěli dokázat, že měl Bořivoj ve svých postupech nějaký náznak skrytých strategií, vzhledem k pramennému materiálu, spekulace mohou být tím jediným, co máme.¹³⁵

Obraz v kronice Galla Anonyma

Bořivoj se ovšem nevyskytuje pouze v Kronice Čechů. Je vícekrát zmíněn u Galla Anonyma, kde je zobrazen způsobem, který se může jevit jako nápadně odlišný ve srovnání s jinými Přemyslovci. Gallova kronika na rozdíl od té Kosmovy je tematicky svým způsobem užší. Kromě toho, že je kronikou zaměřenou na polské knížectví a království a na rod Piastovců, tak jak je Kosmova kronika zaměřena na knížectví Čechů a rod Přemyslovců, je Gallova kronika k tomu oslavným eposem konkrétního piastovského vládce, tedy Boleslava III. Křivoústého. Kosmas sice měl své oblíbence mezi Přemyslovci, jejichž osobnosti vyzdvihoval nad ty ostatní, ale žádnému z Přemyslovců se nevěnoval s takovým oslavným stylem jako Gallus Boleslavovi. S přihlédnutím k tomu, že Boleslav velkou část svého života a vlády strávil v konfliktu s Čechy, a navíc s Bořivojovými bratry je Bořivoj pro Galla velice specifickým Přemyslovcem. Nejenom tím, že si byl Bořivoj s Boleslavem blízce spřízněni, protože to samé lze říct i o dalších Vratislavových potomcích. Bořivoj, jako ten, který se neustále ocital v konfliktech se svým bratry a bratranci, a jako ten, který si, až na výjimky, nepočínal vůči Polsku s takovou agresí jako jeho sourozenci, se několikrát do Polska uchýlil, když byla situace v Čechách pro něj nebezpečná.¹³⁶ O to zajímavější je fakt, že i Bořivoj měl Boleslava napadnout. Gallus vinu na tomto incidentu připisuje Svatoplukovi.¹³⁷ Gallus píše, že Boleslav chtěl: „svému příteli Bořivojovi vrátí odebraný trůn“ a o „Bořivoj přijatý Čechy“. Bořivoj je tedy Gallem zobrazen jako legitimní kníže Čech a Boleslavův přítel.¹³⁸ Bořivoj se stal tím Přemyslovcem, jemuž Boleslav sice nemusel plně důvěřovat, ale bylo možné, a pro Boleslava výhodné, ho podporovat. Přemyslovci a Piastovci jsou tedy obvykle v národních kronikách obou států do jisté míry rivalové, ale Bořivoj je u Galla prezentován jako relativně pozitivní charakter, příbuzný a blízký přítel Boleslava. Podobně jako u Kosmy, jsou Bořivojovy neshody spjaty spíše s dalšími Přemyslovci, nebo špatnými rádci.¹³⁹

Obraz v Pegavských análech

Dalším pramenem, ve kterém se Bořivoj objevuje, jsou Pegavské anály. Ty mají, v našem kontextu, jednu velice podobnou vlastnost s Gallovou kronikou, a to oslavu konkrétního vládce, v tomto případě Wiprechta z Grojče. Opět jako u Galla je tedy hlavně důležitý Bořivojův vztah s tím, kdo je v prameni

¹³⁵ PŘÍVLASTKY

¹³⁶ Do Polska se Bořivoj uchýlil hned několikrát, například v roce 1107 a znovu v roce 1108. Viz. poznámky 75 a 87.

¹³⁷ GALLUS, str. 458

¹³⁸ Tamtéž

¹³⁹ GALLUS, str. 471-473

vyobrazen jako jakási hlavní postava narativu. Wiprecht, jak již bylo řečeno, měl více než pozitivní vztah jak s králem Vratislavem, tak i knížetem Bořivojem. Znovu a znovu ho během jeho životní dráhy podporoval, diplomaticky, finančně i vojensky. Není tedy divu, že Bořivojova postava je v pegavských análech vykreslena zcela pozitivně až hrdinně. A opět, všechny problémy spjaté s Bořivojem, jsou chybou jeho nepřítel, a nikoliv jeho vlastní. Wiprecht je v pegavských análech tím, kdo pravidelně a opakovaně u krále Jindřicha zastupuje Bořivoje a zastává se ho, nehledě na nepřátelství, které to vyvolává s dalšími aktéry, včetně krále Jindřicha. Zůstává Bořivojovi loajální i v momentě, kdy je Wiprechtův syn Václav Jindřichem uvězněn. Pokud měl ale Wiprecht ke sklonku Bořivojovy vlády a života pocit, že bezpečí jeho syna je v ohrožení, je možné, že šlo o jeden z důvodů, proč se roku 1120 ani Wiprecht nesnažil znovu podpořit Bořivoje během jeho posledního sesazení a vyhnání. Mimo jiné je v prameni také naznačena jistá animozita, kterou Wiprecht možná choval ke Svatoplukovi, což je logické, nejenom kvůli vztahu s Bořivojem, ale i kvůli následnému násilnému okamžiku mezi muži Svatopluka a Wiprechta u Donína. Co je patrně v tomto prameni nejdůležitější, je jakési odhalení, že právě Wiprecht měl stát za atentátem na Svatopluka. To by samo o sobě mohlo být možné, Wiprecht měl dost možných motivací pro tento skutek, ale jak již bylo zmíněno, pegavské anály nejsou právě tím nejspolehlivějším pramenem, nemluvě o tom, že obvinění vlastního patrona by bylo přinejmenším podivné. Nehledě na takovéto překvapivé odhalení, skutečnou identitu toho, kdo stál za Svatoplukovou vraždou, se díky tomu patrně nedozvíme.¹⁴⁰

Obraz Bořivoje

Pokud se pokusíme se porovnat Bořivojův obraz v těchto nejdůležitějších pramenech, lze si povšimnout několika zajímavých věcí. Například Bořivoj je veskrze prezentován jako osobnost víceméně pozitivního charakteru, která má vzbuzovat spíše sympatie než jiné emoce. Téměř všechny negativní události, které se odehrály během jeho vlády, mají být zaviněny Bořivojovými příbuznými, špatnými rádci, nebo chamtivostí a pýchou dalších mocných, například císaře. To vyvolává zvláštní kontrast s obrazem Bořivoje jako neschopného a slabého vládce, s jakým by se veřejnost mohla setkat. Je pravda, že svým způsobem se nejkritičtěji k Bořivojovi vyjadřuje Kosmova kronika česká, ale i ta ho prezentuje jako relativně schopného, a hlavně morálně způsobilého člověka. Je nasnadě, že zbylé prameny o Bořivojovi mluví pozitivněji proto, že jejich účelem byla oslava konkrétního panovníka, který měl s Bořivojem vřelé vztahy.

¹⁴⁰ PEGAV, str. 232-257

V. Problematika krize a bojů mezi bratry

Čtvrt století vojenských střetnutí mezi různými Přemyslovci, mohlo Kosmovi připomínat to, co se událo téměř přesně o století dříve. Tedy krizi raně středověkého českého státu a konflikt mezi Jaromírem a Oldřichem. Skupina bratrů válčící o knížecí stolec, nyní tedy Bořivoj, Vladislav a Soběslav, a dokonce intervence ze sousedních zemí, jako například z Polska, se mohly Kosmovi nabízet jako paralely, které až nepříjemně připomínaly poslední krizové období. Tak, jako do Čech vtrhl Boleslav Chrabrý a ovlivňoval vnitřní záležitosti českého knížectví, včetně dosazení vlastního člověka na knížecí stolec. Tak i nyní se dalo pohlížet na výboje Boleslava III. Křivoústého jako na další úspěšné ovlivňování. Boleslav III. měl rovněž určitě vlastní názory na to, kdo by měl v Čechách vládnout a neváhal své favority podpořit vojenskou silou. S ohledem na jeho podporu Bořivoje, lze usuzovat, že tím favoritem byl právě on. Boleslav Chrabrý měl zajisté mnohem lepší výsledky a k žádnému obsazení Čech polskými vojáky, nebo dosazení loutkového panovníka během této “krize” 12. století nedošlo. Nabízí se ovšem i další paralely. Například vměšování se římských panovníků do záležitostí českého knížectví. Problémy nastaly schůzkou Břetislava II. s císařem Jindřichem IV. který Čechy udělil v léno Bořivojovi, ačkoliv ani Bořivoj, ani císař k takovému rozhodnutí neměli právo. Lze vidět souvislosti s Vladivojem, jenž si nechal Čechy rovněž přidělit v léno, rovněž nejspíše výměnou za jistou odměnu a rovněž od císaře.¹⁴¹ Samozřejmě ovšem lze spekulovat o volbě Vladivoje předáky. Také Vršovci jsou faktorem, který hraje roli během obou těchto období, a pro Kosmu jsou v obou případech v roli antagonistů, špatných rádčů a zrádců.¹⁴²

Kosmas s termínem krize nepracoval, ale je zajímavé se zamyslet nad tím, co by si pod tímto termínem představoval, a na jaké události a období by ho použil. Víme sice, že neznal Vladivoje a krizi raně českého státu rozuměl jinak než nyní my.¹⁴³ I přes to mohl hledat souvislosti s touto problematickou minulostí a svou vlastní dobou. Krizi je možné brát i jako zdroj příležitostí, a tak možná Kosmas vnímal toto turbulentní období jako přechodné, po jehož konci se situace musela nevyhnutelně zlepšit nástupem nového panovníka, který bude následovat vzoru posledního dobrého panovníka před ním. Chaotická doba vlády Jaromíra a Oldřicha byla vystřídána vládou českého Achilla, Břetislava I. a Kosmas možná doufal v dalšího Přemyslovce, který se chopí moci po krátkých a chaotických vládách Bořivoje II., Svatopluka a Vladislava. Kosmas tak mohl na krizi pohlížet jako nikoliv na období vyložené špatně, ale takové, které vede ke konečnému zlepšení. Vzhledem k tomu, že Kosmas sám zemřel nedlouho po smrti Bořivoje II., tedy roku 1125, nemůžeme bohužel s jistotou říct, zdali Soběslav splňoval Kosmovu ideu lepšího přemyslovského knížete.

¹⁴¹ ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí*. NLN-Nakladatelství lidové noviny, 1997, Str. 115

¹⁴² KOPAL, Petr. *Neznámý známý rod. Pokus o genealogii Vršovců*. Sborník archivních prací. 2001, roč. 51, čís. 1, s. 3–84.

¹⁴³ Například Boleslav III. Ryšavý byl pro Kosmu otcem Jaromíra a Oldřicha, KOSMAS str. 60-61

VI. Problematika neúspěšných Přemyslovců v Kosmově kronice

Tato kapitola se zabývá otázkou, jak lze v kontextu Kosmovy kroniky pohlížet na koncept úspěšného či neúspěšného panovníka, a to za pomoci Bořivoje II. Kosmova kronika nebyla zásadně pouze oslavným eposem rodu Přemyslovců, ale skutečným pokusem shrnout dějiny českých zemí, kde Přemyslovci mohli sloužit autorovi jako velice nápomocný nástroj, který dějiny českého knížectví váže dohromady. Lze se tedy domnívat, že na rozdíl od jiných kronikářů neměl Kosmas přímou potřebu vyjádřit se ke každému z vládnoucích Přemyslovců naprosto pozitivně, a měl tedy možnost být vůči nim kritický. Co se týče Bořivoje II. a jeho období, nastávají nám ovšem jisté problémy. Jak již bylo několikrát řečeno, doba Bořivoje II. a jeho vlády je rovněž dobou Kosmova života a zároveň dobou, kdy psal svoji kroniku. Jakoukoliv kritiku, kterou mohl mít vůči současným Přemyslovcům, mohl moudře ponechat mimo pergamen a nám ji nezanechat. Je jasné, že Kosmas měl své favority, co se týče Přemyslovců. Mezi nimi lze jmenovat Břetislava I., kterému se podařilo vyvést české knížectví z krizového období do nové éry prosperity. Jak již bylo řečeno v části, jež se věnovala krizím, pro Kosmu mohlo být hlavně důležité, aby Přemyslovský kníže nebyl tím, kdo rozvrátí české knížectví a uvrhne ho do nejistého období. Možná i proto se Břetislav I. stal jeho favoritem mezi Přemyslovcy, jako kníže, který nastolil pořádek po bratrovražedné době počátku 11. století. Ideální, a tedy i úspěšný přemyslovský kníže může být pro Kosmu tedy ten, který zajistí stabilní vládu a pokračování knížectví. Vnitřní stabilita hrála pro Kosmu možná zásadní roli, vzhledem k jeho až vulgárnímú tónu adresovanému Polákům a dalším ‚národům‘, které se prý měly radovat z nejistého období Čech, vinou právě přemyslovských knížat a dalších aspirantů na knížecí stolec.¹⁴⁴ Naopak prestiž mohlo být kritérium, které Kosmas za naprosto zásadní nepovažoval, královskou korunu nepopisuje až příliš oslavně.

Byl tedy Bořivoj II. pro Kosmu neúspěšným knížetem? Jak již bylo rovněž řečeno, Kosmas zpravidla odmítá o většině Přemyslovců mluvit ve vysloveně negativním tónu. To platí obzvlášť pro tuto dobu, kterou Kosmas přímo zažil a během které psal. Právě aktuálnost Kosmova psaní je pro tuto tematiku zásadní. Bořivoj II. započal svoji kariéru jako kníže značně nešťastně, přinejmenším pro Kosmu tím, že knížecího stolce dosáhl neprávem. To ovšem Kosmas mohl zaonačit jako nikoliv jeho chybu, ale chybu Břetislava II. Břetislava sice pokládal Kosmas za dobrého panovníka, ale kroniku psal již po jeho smrti a mohl si tedy dovolit kritiku jednoho jeho rozhodnutí. Navíc Bořivoj II. přišel na scénu sice problematicky, ale s mnohými výhodami. Těmi byly blízké kontakty v Říši, v Polsku i v Rakousích. Kosmas možná doufal, že Bořivoj tyto své skvělé zahraniční kontakty využije ve prospěch svůj i knížectví. Lze se domnívat, že nehledě na problematičnost Bořivojova nástupu na stolec a jeho špatné vztahy s některými z dalších Přemyslovců, měl Bořivoj II. potenciál být dobrým knížetem. Potenciál,

¹⁴⁴ Nejlepším příkladem je Kosmova ostrá rétorika vůči Polákům a Uhrům, KOSMAS, Str. 185

kteřý Kosmas mohl vidět. Ani nástup Břetislava I. nebyl přímo jednoduchý, na druhou stranu Břetislav I. byl v podstatě jediným možným kandidátem. Kosmas možná doufal¹⁴⁵, že nehledě na nástup Bořivoje bude on tím Přemyslovcem, který pomůže knížectví vyhnout se další krizi. Pokud tomu tak skutečně bylo, zmýlil se. Bořivoj bohužel knížectví nestabilizoval během své vlády a naopak, jeho nástupem na trůn započala éra, která se nebezpečně podobala době první krize českého státu.¹⁴⁶ Pokud tedy vezmeme v úvahu tato Kosmova teoretická kritéria, potažmo naše teoretická kritéria, že přemyslovský kníže má zaručit stabilní vládu, bezpečnost knížectví a funkční následovnictví, je Bořivoj II. skutečně neúspěšným knížetem, a to nikoliv proto, že by měl problém s vlastním nástupnictvím, co se týče biologie, ale spíše problém, který se týkal vlastní vlády.

Pokud počítáme jeho druhé, problematičtější, období, Bořivoj II. vládl dohromady deset let. Za tuto dobu je možné z pozice knížete stihnout mnoho, nedá se tedy říct, že by neměl Bořivoj dostatek času na to, aby Kosmu přesvědčil o své kvalitě. Za jeho vlády ovšem nenastala žádná mimořádná doba prosperity. České knížectví nezískalo území ani žádná neztratilo. Z hlediska vnějšího lze tedy na Bořivojovu vládu pohlížet jako na nepříliš dramatickou co se týče pohybu hranic, či hraničních hradů. Zevnitř je Bořivojova vláda veskrze spojována s chaosem a nejistotou. Vinit z tohoto Bořivoje je značně nelogické. Ještě před jeho vládou se změnily některé poměry, jako vztah mezi říší a knížectvím, nebo nástup nové generace mladých Přemyslovců s vlastními ambicemi. Lze ovšem říci, že Bořivoj udělal pramálo pro zlepšení či alespoň stabilizování situace, ve které se Čechy nalézaly. A to nehledě na jeho bohaté a nemalé kontakty v okolních státech.

Není jisté, jestli byly Bořivojova rozhodnutí chybami. Stejně tak je možné, že Bořivoj si během své krátké vlády počínal bravurně, ale doba a okolnosti byli proti němu. Ambiciózní římsí panovníci byli odhodláni mít v Čechách větší vliv než v dobách minulých a v Polsku vládl silný a rovněž ambiciózní Boleslav III. Křivoústý. Bořivoj mezi vládci sice měl mnoho spojenců, ale situace v říši, v Polsku, v Čechách i v Uhrách, byla napjatější než kdy dřív.¹⁴⁷ Do historie se Bořivoj II. příliš nezapsal. Je to často pouze jeden z dalších Přemyslovců, jejichž jména občas vyskakují v daném kontextu, ale oni samotní zůstávají veřejností nepoznání.

Byl tedy Bořivoj II. špatným či neúspěšným knížetem? Pro soudobé kronikáře i pro nás se zdál být člověkem, který mohl mít značný potenciál. Dnes ovšem zpětně hledíme na všechna jeho rozhodnutí a činy velice kriticky. Jak jsem se pokusil rozebrat v biografické části této práce, ne všechna byla tak nelogická, a ne všechny tak špatná, jak se mohou jevit. Informace, které máme k dispozici, nás mohou přivádět k těmto důsledkům. Co je jisté, je, že Bořivoj II. nehledě na svoje možnosti, nebyl schopen udržet si své místo na knížecím stolci a byl nucen třikrát opustit Čechy do vyhnanství, v tom posledním

¹⁴⁵ O Bořivojovy Kosmas velice pozitivně až nadějně píše ve 35. kapitole první knihy. KOSMAS, str. 63-64.

¹⁴⁶ Viz. výše, srovnání v první knize.

¹⁴⁷ ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí*. NLN-Nakladatelství lidové noviny, 1997, Str. 1str. 128-130.

nakonec zemřel. Stojí ovšem za zmínku jeho až tvrdohlavost, se kterou se chtěl navrátit na knížecí stolec a získat zpět svůj titul, který mu byl hned několikrát vzat.

Kosmas mohl mít Bořivoje rád zpočátku, ale posléze se mohla dostavit deziluze z jeho činů a rozhodnutí. I tak ovšem Kosmas truchlil nad Bořivojovou smrtí¹⁴⁸. Bořivoj II. mohl mít skvělý potenciál, a vůbec nemusel být slabým a nerozhodným vládcem, ale jeho vláda nebyla stabilní. Téměř po celou dobu byly aktivní osobnosti, které zkoušeli a úspěšně připravili Bořislava o titul. Knížectví nebylo v bezpečí před ozbrojenými konflikty vnitřními, ani zásahy z okolních zemí. A během Bořivojova života byl následnický systém založený Břetislavem I. ignorován, porušován a obcházen. V těchto daných kritériích tedy Bořivoj II. jako kníže neuspěl.

¹⁴⁸ Kosmův básnický způsob jakým popisuje Bořivojovo úmrtí v Uhrách je v kontrastu s mnohem konzervativnějšími popisy úmrtí, například Svatopluka. I Vladislav má v kronice značně menší elegii, než má Bořivoj. Srov. KOSMAS, str. 237

VII. Závěr

Cílem této práce bylo vytvořit biografii přemyslovského knížete Bořivoje II. Druhým cílem bylo pokusit se analyzovat jeho roli v narativních pramenech, ve kterých se objevuje a probádat některá z dílčích témat, která se při zkoumání Bořivojova života nabízejí, problematiku konfliktů mezi Přemyslovci, obzvláště mezi bratry a problematiku toho, zda může být přemyslovský kníže považován za neúspěšného v kontextu pramenů, ze kterých čerpáme.

Lze se domnívat, že minimálně pro širší veřejnost je Bořivoj II. značně neznámou figurou českých dějin. Na rozdíl od slavnějších vládců jeho doba není definována ani vyznačována jeho osobou, namísto toho je to doba chaotického politického dění v českém knížectví a Bořivoj II. se tak jeví jako pouze další z vícero osobností, které se v této éře snažili o prosazení svých vlastních politických cílů na úkor ostatních. V učebnicích a dalších monografiích, kromě odborných syntéz se o Bořivojovi dozvídáme pramálo, a pokud něco, tak že byl spíše slabým panovníkem, jenž ztratil vládu ve prospěch dalších mocných či vlastní neschopností. Každý čin a každé rozhodnutí, ať už bylo učiněno jakýmkoliv aktérem, mělo však opodstatnění ve vlastních motivacích a úsudcích těch, kteří je prováděli. Bořivoj II. nebyl pouze další figurou, ale unikátní osobností, která svým jednáním a svou rolí v daném období nabízí mnoho otázek k zamyšlení. Okolnosti jeho života a vlády jsou pro dobu konce 11. a počátku 12. století stejně tak důležité, jako ty jeho bratrů a dalších předáků českého knížectví. Jeho nástupem na knížecí stolec je porušeno seniorátní právo a důsledky, které z toho plynou, se ukáží mnohokrát během Bořivojova života, ať už jde o narušení nástupnictví a počátek téměř čtvrt století vnitřních nepokojů, nebo o vměšování se cizích panovníků do následnictví českých knížat. Kontroverzním Břetislavovým rozhodnutím ustanovit Bořivoje II. jako následníka toto začalo, Bořivojovým posledním sesazením, vyhnanstvím a úmrtím je tato etapa českého knížectví ukončena. S novými českými knížaty, která zavádí nový pořádek a situaci do budoucna stabilizují. Bořivojova vláda a hlavně život, tedy obsahují celou tuto dobu nejistoty a nestability.

Pro začátek je zásadní fakt, že Kosmas a Bořivoj II. žili ve stejné době a že doba, kdy Kosmas psal svou kroniku, je dobou Bořivojova politického vrcholu i jeho několikera pádů. Kosmas na příkladu Bořivoje, Vladislava a Soběslava, a dalších Přemyslovců z vedlejších větví mohl vidět to, čeho se snad i obával, že postihne české knížectví a je dokonce možné, že tato generace Přemyslovců a jejich činy byly pro Kosmu impulzem k sepsání kroniky, jako díla, jež má poučit o chybách, které se v minulosti udály, a naopak oslavit ty, kteří se zapřičinili o prosperitu a stabilitu v knížectví, ať už šlo o Přemyslovce, či jiné.

Téma konfliktů mezi přemyslovskými bratry tedy není pouze samostatnou problematikou, ale může hluboce souviset i s tím, jak o tomto fenoménu Kosmas, z jehož díla o těchto konfliktech převážně čerpáme, psal. Pro Kosmu mohly být vnitřní konflikty v knížectví příznakem probíhající krize, takové, jaká se již na počátku 11. století stala. Podobně může s Kosmou a tématem vnitřních bojů souviset i jiné téma, tedy problematiku neúspěšných Přemyslovců. Pokud nad ozbrojenými pútkami Bořivoje a jeho příbuzných budeme uvažovat jako nad fenoménem, který se Kosmovi protivil a který Kosmas shledával krajně nebezpečným pro budoucnost a stabilitu českého knížectví, definice Přemyslovce, který je úspěšný či nikoliv, může mít, přinejmenším pro Kosmu, mnoho společného s tím, jak se zasloužil nejen o české knížectví, ale i o rod Přemyslovců jako takový. Bořivoj II. měl, jak již bylo řečeno, potenciál a kontakty, které mu mohly umožnit být takovým knížetem, jakého mohl Kosmas chtít, i když kronika je psaná již v době, kdy bylo jasné, že tohoto ideálu Bořivoj nedosáhne. Částečně činy ostatních, ale zajisté i značně svým vlastním přičiněním se takovýmto knížetem nestal a namísto toho se stával stále větší součástí daných problémů. Pro Kosmu tedy Bořivoj nejspíše úspěšným přemyslovským knížetem nebyl. Nad Bořivojem lze uvažovat pouze v kontextu pramenů, které nám jeho osobu přibližují. Ačkoliv se na jeho osobnost chceme dívat s co největší objektivitou, je nemožné tak učinit, aniž bychom nebyli vystaveni vlivu Kosmy a dalších kronikářů, z nichž všichni rovněž sledovali své vlastní motivace, stejně tak jako ti, o kterých psali.

Bořivojovým nástupem na knížecí stolec bylo české knížectví destabilizováno a toto období skončilo v podstatě až momentem, kdy opustil politické dění v Čechách. Jeho rozhodnutí a činy byly přinejmenším diskutabilní a často se mohly zdát až nelogické. I přes to má Bořivoj pozitivní recepci v kronikách. Nicméně tento fenomén lze poměrně snadno vysvětlit. Kosmas mohl chtít udržet pozitivní obraz Přemyslovců, mohl se bát urazit některého z těch soudobých, nebo Bořivoje skutečně považoval za pozitivní osobnost, i když se zmařeným potenciálem. Gallus Anonymus se mohl o Bořivojovi vyjadřovat pozitivně už pouze kvůli tomu, že jako jeden z mála Přemyslovců byl v dobrém vztahu s hlavní postavou Gallovy kroniky, Boleslavem III. Křivoústým. A Pegavské anály o Bořivojovi mluvily pozitivně z podobného důvodu, tedy blízký vztah Bořivoje s Wiprechtem Grojčským. To, co Bořivoje vykresluje pozitivně, lze tedy vysvětlit vlastními pohnutkami autorů daných pramenů. Nabízí se nám tedy odpověď, že Bořivoj II. skutečně nebyl, alespoň podle našich kritérií, úspěšným knížetem.

Bořivoj II. vedl značně dramatický život. Na přemyslovského knížete v této době byl zcestovalý a disponoval skvělými kontakty. Jeho životní dráha, a hlavně jeho politická dráha je chaotická a plná záhadných událostí. Jeho ambice, které se mohou zdát až tvrdohlavé, mu zajistily několikrát místo na výsluní a na knížecím stolci. Jeho zarážející rozhodnutí a další okolnosti mu zajistily několik pobytů ve vyhnanství a jeden pobyt ve vězení. Jeho vztahy s bratry a dalšími příbuznými definovaly první čtvrtletí 12. století. Přes veškeré negativní hodnocení, které se Bořivojovi může dostat, zůstává osobností bezesporu zajímavou a vybízející k otázkám, nejenom o své osobě, ale i o širších tématech. Zůstává tak

osobností, která by rozhodně neměla být ignorována, ani upozad'ována svými slavnějšími příbuznými
Ale tou, která sehrála svojí důležitou roli v historii českého knížectví.

Přehled použité Literatury

Prameny

Annales Gradicenses et Opatowicenses, MGH SS XVII. Ed. W. Wattenbach, Hannover 1861.

Annales Pegavienses et Bosovienses, MGH SS XVI. Ed. G. H. Pertz, Hannover 1859.

Annales Pragenses, FRB II/2. Ed. J. Emler, Praha 1875.

GALLUS ANONYMUS, *Cronicae et gesta ducum sive principum Polonorum*, ed. et transl. KNOLL, Paul Wendell, SCHAER, Frank, *Gesta principum Polonorum: The deeds of the princes of the Poles*, Budapest-New York 2003.

GALLUS ANONYMUS, *Chronicae Polonorum*. In: MGH SS IX. Edd. I. Sylachtowski, R. Koepke, Hannover 1851.

KOSMAS, BERTHOLZ, Bertold, *Die Chronik der Böhmen des Cosmas von Prag*. In: MGH *Scriptores rerum Germanicarum*. N. S. 2, Berlin, 1923.

Necrologium Bohemicum, ČsČH 15, Ed. GRAUS, František. 1967.

Literatura

BLÁHOVÁ, Marie, FROLÍK, Jan, PROFANTOVÁ, Nad'a. *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek I. Do roku 1197*, Praha – Litomyšl 1999.

FIALA, Zdeněk. *Počátky české účasti v kurfiřtském sboru*, SH 8, 1961.

FIALA, Zdeněk: *Přemyslovské Čechy. Český stát a společnost v letech 995–1310*, Praha 1975.

FRIEDRICH, GUSTAV. *Český diplomatář a jeho program*. In: *Český časopis historický* / Praha: Bursík a Kohout 6, č. 3, 1900.

KOPAL, Petr. *Neznámý známý rod. Pokus o genealogii Vršovců*. Sborník archivních prací. 2001, roč. 51, čís. 1, s. 3–84.

NOVOTNÝ, Václav. *České dějiny Dílu I. část 2. Od Břetislava I. do Přemysla I*. Praha: Jan Laichter, 1913

NOVÝ, Rostislav. *Přemyslovský stát 11. a 12. století*. Praha: Univerzita Karlova, 1972.

- NOVÝ, Rostislav: *Přemyslovský stát 11. a 12. století*, Praha 1972.
- PALACKÝ, František: *Dějiny národu českého w Čechách a w Morawě I. 1. Od prwowěkosti až do roku 1125*, Praha 1848.
- RAZIM, Jakub. *Věrní Přemyslovci a barbarští Čechové: česko-říšské vztahy v raném a vrcholném středověku*. Praha: Leges, 2017.
- REITINGER, Lukáš. *Nekrologia kláštera Pegau. Pozapomenuté svědectví o Přemyslovcích (nejen) Kosmova věku. In Proměna středovýchodní Evropy raného a vrcholného středověku*. 1. vyd. Brno: Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura, 2010.
- SOMMER, Petr; TŘEŠTÍK, Dušan. *Přemyslovci. Budování českého státu*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009.
- TEIGE, Josef. *Blätter aus der altböhmischen Genealogie – Slavníkiden / Die Vrsovcen / Die Herren von Lichtenburg*. Dämbock: [s.n.], 2005.
- TŘEŠTÍK, Dušan. *Kosmova kronika. Studie k počátkům českého dějepisectví a politického myšlení*, Praha 1968
- ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí*. NLN-Nakladatelství lidové noviny, 1997
- WIHODA, Martin. *Morava v době knížecí: 906–1197*. Nakladatelství Lidové noviny, 2010.
- TŘEŠTÍK, Dušan. *Počátky Přemyslovců: vstup Čechů do dějin (530-935)*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1997.
- VANÍČEK, Vratislav. *Vratislav II. (I.) První český král. Čechy v době evropského kulturního obratu v 11. století*, Praha, 2004.
- VANÍČEK, Vratislav: *Soběslav I. Přemyslovci v kontextu evropských dějin v letech 1092–1140*, Praha – Litomyšl 2007.
- WIHODA, Martin: *Gallův příběh piastovských knížat a „vstup“ Polska do dějin*, in: Gallus Anonymus. *Kronika a činy polských knížat a vládců*. Edd. J. Förster, M. Moravová, M. Wihoda, Praha 2009, s. 5–19.
- WOLVERTON, Lisa. *Cosmas of Prague*. Catholic University of America Press, 2015.
- ŽEMLIČKA, Josef. „*Dvacet pánů*“ české země (K vymezení panujícího rodu v 11. a 12. století), ČMM 117, 1998.
- ŽEMLIČKA, JOSEF. *Poslední lov knížete Břetislava: (k událostem ve Zbečně před Vánocemi roku 1100.)*. Josef Žemlička. In: *Ad vitam et honorem : profesor Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám / Brno : Matice moravská, 2003 s. 231-246.*

ŽEMLIČKA, Josef. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2015.

ŽEMLIČKA, Josef. *Wallfahrten aus Böhmen nach dem Heiligen Land und ihre kulturelle Bedeutung (bis Mitte des 12. Jahrhunderts)*, in: *Wallfahrten in der europäischen Kultur*. Edd. D. Doležal, H. Kühne, Frankfurt am Main, 2006.

Seznam použitých zkratek

ČsČH – Československý časopis historický

FRB – Fontes rerum Bohemicarum

MGH SS – Monumenta Germaniae Historica. Scriptores